

**¶ PARLAMENTOLARIN ANASI WESTMINSTER
PARLAMENTOSU: TARİHSEL - KURAMSAL KÖKENLER,
KURUMSAL YAPI VE KANUN YAPIM SÜRECİ**
(WESTMINSTER PARLIAMENT AS THE MOTHER OF PARLIAMENTS:
HISTORICAL - THEORETICAL ORIGINS, STRUCTURE AND THE LAW-MAKING
PROCESS)

Arş. Gör. Dr. Türker Ertaş * **

ÖZ

Tüm parlamentoların anası olarak bilinen Westminster Parlamentosu, kurumsal ve fonksiyonel boyutta gerçek anlamıyla ve devamlı nitelikte yasama iktidarı hüviyetine bürünen ilk modern parlamentodur. Kökenini karma yönetim teorisinden alan Westminster Parlamentosu 1688 Devrimi sonrasında sınırlı hükümet, parlamentonun egemenliği, hesap verebilir yönetim gibi anayasal ilke ve kavramların tesisine yol açmıştır. Çift meclis sisteminin prototipi olarak Westminster Parlamentosu'nun, çift meclisli yasama organı benimseyen birtakım anayasal düzenler üzerinde önemli etkisi olmuştur. Aynı husus parlamenter hükümet sistemini benimseyen anayasalar için de geçerlidir. Çalışmada bu bağlamda Westminster Parlamentosu'nun tarihsel ve kuramsal kökenleri, yapısı ile İngiliz kanun yapım süreci incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Westminster Parlamentosu, Karma Yönetim, Kuvvetler Ayrılığı, Avam Kamarası, Lordlar Kamarası, İngiliz Kanun Yapım Süreci.

ABSTRACT

Known as the mother of all parliaments, Westminster Parliament is considered to be the first modern parliament which acted as a proper and permanent legislative power at institutional and functional level. Having its origins in the theory of mixed government, Westminster Parliament established the constitutional principles and concepts such as limited

^H Eserin Dergimize geliş tarihi: 20.04.2020. İlk hakem raporu tarihi: 27.04.2020. İkinci hakem raporu tarihi: 01.06.2020. Onaylanma Tarihi: 01.06.2020.

* Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Anayasa Hukuku Anabilim Dalı.

** Yazarın ORCID belirleyicisi: 0000-0002-9594-4877

Esere Atıf Şekli: Türker Ertaş, “Parlamentoların Anası Westminster Parlamentosu: Tarihsel - Kuramsal Kökenler, Kurumsal Yapı Ve Kanun Yapım Süreci”, YÜHFD, C.XVII, 2020/2, s.447-499.

government, parliamentary sovereignty and accountable government. As an archetype of bicameralism, Westminster Parliament had a substantive impact on several constitutional orders which adopted legislative bodies consisting of two chambers. The same applies for the constitutions which adopted a parliamentary system of government. In this respect, the article comprises a research on the historical and theoretical origins, structure of Westminster Parliament and the British law-making process.

Keywords: *Westminster Parliament, Mixed Government, Separation of Powers, House of Commons, House of Lords, British Law-Making Process.*

GİRİŞ

Temsili demokrasinin olduğu bir sistem, vatandaşların kamusal konularla ilgili kararları her daim kendi başlarına almaması düşüncesine dayanır¹. Temsili demokrasilerin merkezinde halkı ilgilendiren politik kararların alındığı temsili bir organ bulunmaktadır. Belirttiğimiz bu temsili organ, parlamentolar ya da genel adıyla yasama organlarıdır. Seçilmiş bir merkezi organ olarak parlamentonun, yönetenlerin yönetilenlerin temsilcisi olarak kalmaya devam etmesinde hayati bir rolü vardır². Asli nitelikte kural koyma faaliyetinin sahibi olan parlamentolar, bu yönüyle yasama iktidarının kurumsallaşmasının tezahürüdür. Yasama yetkisini haiz parlamentolar tek meclisli yapıda olabileceği gibi çift meclisli yapıda da olabilir. Gerek yasama organı nezdindeki temsilin gerekse kanun yapım sürecinin demokratik olarak nitelendirilebilmesi ise parlamentoların en azından bir meclisinin genel oyla halk tarafından seçilmesini zorunlu kılmaktadır. Tek meclisli parlamentolara ev sahipliği yapan temsili demokrasiler açısından bu husus kaçınılmazdır. Çift meclise sahip olan parlamentolarda ise üyeleri halk tarafından genel oy ile seçilen meclisin yanındaki meclisin üyelerinin belirlenmesi, Fransız Senatosu'nda olduğu gibi sınırlı oy ile yapılan seçimle veya İngiliz Lordlar Kamarası'ndaki atama ile olabilmekte olup bu hususta her siyasi sistem kendisine özgü usulleri benimseyebilmektedir. Federal devlet yapısını haiz siyasi sistemlerde ise çift meclisli bir yasama organı kaçınılmaz olmakla birlikte eyaletlerin temsil edildiği parlamentonun üst kanadının oluşum şekli ülkeden ülkeye farklılık gösterebilir. Söz gelimi Alman Parlamentosu'nun eyaletlerin temsil edildiği üst kanadı Bundesrat, eyalet hükümetlerinin temsilcilerinden meydana gelmekte iken Amerikan

¹ Aalt Willem Heringa, **Constitutions Compared: An Introduction to Comparative Constitutional Law**, 4th Edition, Intersentia, Cambridge, Antwerp and Portland, 2016, s. 97.

² Heringa, s. 97.

Kongresi'nin eyaletlerin temsil edildiği üst kanadı Senato üyeleri ise eyaletler bazında yapılan seçimler aracılığıyla halk tarafından seçilmektedir.

Geleneksel olarak hükümdarda bulunan yasama yetkisini kendi üzerine aktarıp bunu da hukuksal düzeyde güvence altına alarak gerek kurumsal gerekse fonksiyonel boyutta gerçek anlamıyla ve devamlı nitelikte yasama iktidarı hüviyetine bürünen ilk modern parlamento İngiliz Westminster Parlamentosu'dur. Westminster Parlamentosu, bu özelliği ile "Tüm Parlamentoların Anası (Mother of all Parliaments)" olarak geçmektedir³. Bu açıdan günümüz parlamentoları veya yasama organları açısından İngiliz Parlamentosu'nun yeri ve bıraktığı etkinin boyutu muazzamdır. Çift meclisli bir yapıda teşekkül etmesi sebebiyle İngiliz Parlamentosu aynı zamanda çift meclisli parlamentoların da prototipidir. Yine bilhassa 1688 yılında gerçekleşen Şanlı Devrim (Glorious Revolution of 1688) akabinde yasama yetkisinin hükümdardan bir daha geri alınmamak üzere Westminster Parlamentosu'na aktarılması ve izleyen yüz yıllık süre içerisinde yürütme yetkisinin fiili olarak hükümdardan Parlamento bünyesinden çıkan başbakan ve bakanlara geçmesi günümüz monist/tekçi parlamenter hükümet sisteminin de temelini atmıştır. Başka bir ifadeyle Westminster Parlamentosu aynı zamanda parlamenter hükümet sisteminin de temellerinin atıldığı kurumsal yapı olmuştur. Bilhassa parlamenter monarşiye geçmek isteyen Norveç, Hollanda, Belçika⁴ gibi ülkeler 19. yüzyılda Westminster tipi parlamenter hükümet sisteminden etkilenmişlerdir. Hatta 1789 Fransız Devrimi'nin ürünü olan 1791 Anayasası da İngiliz siyasi sisteminden unsurlar taşıyarak parlamenter monarşiye dayalı bir hükümet sistemi öngörmüştür. Kuvvetlerin gerçek anlamda veya sert ayrılığı olarak bilinen başkanlık sistemi ise Westminster Parlamentosu'nun Kuzey Amerika'daki On Üç İngiliz Kolonisi'ne yönelik olarak kabul ettiği vergilere bir tepkinin etrafında şekillenmiştir. Yani şekli ve katı bir anayasa etrafında kuvvetlerin

³ Bu ifadenin sahibi İngiliz devlet adamı ve parlamenter John Bright'tır. John Bright aslında tüm parlamentoların anası derken Westminster Parlamentosu veya Avam Kamarası'nı değil, esasen İngiltere'yi kastetmiştir. Frederick Whyte, "Mother of Parliaments", **Parliamentary Affairs**, Volume I, Issue 2, Spring 1948, s. 96, <https://doi.org/10.1093/oxfordjournals.pa.a052965>, (01.09.2019); Philip Norton (Professor the Lord Norton of Louth), "The Westminster Parliamentary System", **The Westminster System: 58th Seminar on Parliamentary Practice and Procedures at Westminster – Summary Report of Discussion Sessions**, Commonwealth Parliamentary Association, s. 3, <https://www.parliament.uk/documents/CPA/Publications-Reports/58th-Seminar-on-Parliamentary-Practice-and-Procedures-at-Westminster-Summary.pdf>, (01.09.2019).

⁴ Sırasıyla 1814 Norveç Anayasası, 1814 ve 1815 Hollanda Anayasaları ve 1831 Belçika Anayasası

sert ayrılığı ile denetler ve dengeler sistemini benimseyen Amerikan anayasal sisteminin oluşumunda Westminster Parlamentosu'na tepkinin de etkisi vardır.

Yasama yetkisini haiz modern yasama organının ilk örneği olan Westminster Parlamentosu'nun yapısı zamanla değişikliklere uğramıştır. Şanlı Devrim ve akabindeki dönemde Avam ve Lordlar'ın birbirine denk anayasal güce sahip olduğu Parlamento'da, zamanla demokrasi bağlamında benimsenen düşüncelerin hayata geçirilmesi ile 19. yüzyıldan itibaren Avam Kamarası daha etkin olmaya başlamıştır. Nitekim 1832 tarihli Halkın Temsili Kanunu'ndan (Representation of the People Act of 1832) başlayarak seçmen olmaya engel koşullar azaltılmış veya kaldırılmış, halkın temsil kabiliyeti ve Avam Kamarası'nın etkinliği artırılmıştır. 1911 ve 1949 yıllarında kabul edilen Parlamento Kanunları (Parliament Acts) ile de Avam Kamarası'nın kanun yapım sürecinde Lordlar Kamarası'nı aşabilmesi mümkün kılınarak kanun yapım sürecinde Avam Kamarası hukuksal düzeyde etkin kılınmıştır. 1999 senesinde çıkarılan House of Lords Act ile de Lordlar Kamarası'ndaki kalıtsal lordların sayısı doksan iki ile sınırlandırılmıştır.

Söz konusu çalışmada modern parlamentonun ilk örneği olan Westminster Parlamentosu'nun tarihsel-kuramsal kökenleri, yapısı, geçirdiği kurumsal/hukuksal değişimler ve İngiliz kanun yapım süreci ortaya konulmaya çalışılacaktır. Bu bağlamda çalışmada, bilhassa seçim sistemi ve Lordlar Kamarası'nın yapısı hususundaki eleştirilere ve reform önerilerine de yer verilecektir. Yine çalışmada somut örnekler çerçevesinde Avam Kamarası seçimlerine ve Avam Kamarası seçimlerinin Parlamento'nun yapısına olan etkisi irdelenmeye çalışılacaktır.

I. MODERN PARLAMENTONUN İLK ÖRNEĞİ OLARAK WESTMINSTER PARLAMENTOSU: TARİHSEL VE KURAMSAL KÖKENLER

A. PARLAMENTO KAVRAMI VE WESTMINSTER PARLAMENTOSU'NUN TARİHSEL KÖKENLERİ

Yasama organları ya da parlamentolar⁵, halkı temsil niteliğini haiz karar alıcı/kural koyuculardan meydana gelen müzakere organlarıdır⁶. Yetki veya iktidar olarak yasamanın, siyasal toplumların var olmalarından beri mevcut olduğunu söyleyebiliriz. Bununla birlikte klasik egemenlik anlayışının söz konusu olduğu geleneksel monarşilerde yasama yetkisi tıpkı yürütme ve yargı yetkileri gibi mutlak iktidar olan hükümdarda idi⁷.

Organ veya kurumsal yapı olarak yasamanın ortaya çıkışı ise hükümdardan ayrı olarak bir organın kurulması ve o döneme değin hükümdarda olan yasama yetkisinin bu organa aktarılması ile vuku bulmuştur.⁸ Yasama organının gerek fonksiyonel gerekse kurumsal düzlemde diğer iktidarlardan bağımsız ve ayrı, temsili niteliği haiz bir kurumsal yapı veya iktidar olarak teşekkül etmesinde İngiltere'ye ayrı bir başlık açmak gerekir⁹. İngiliz Parlamentosu “*tüm parlamentoların anası*” olarak bilinmektedir¹⁰. Nitekim parlamento terimi 13. yüzyıl İngilteresi'nde, Kral'ın toprak sahibi soyluları, üst düzey din adamlarını ve şehir ile kasaba

⁵ Parlamento ve yasama organı kavramlarının aynı anlama gelecek şekilde kullanımında veya parlamentoların kanun koyucu olarak addedilmesinde herhangi yadırganacak bir durum olmamakla birlikte parlamentoların kanun koyucu oldukları hususuna ise daha temkinli yaklaşılmaktadır. Şöyle ki parlamentolar demokrasilerde kanunlar genellikle bakanlıkları bünyesi altında bulunduran ve teknik uzmanlığı haiz hükümet tarafından hazırlanarak teklif edilir. Yine de bir kanun teklifi ya da taslağını kabul edilerek kanun halini alması için parlamento sürecinden geçmesi ve parlamento tarafından kabul edilmesi gerekli olup bu da prensip olarak parlamentoların çoğunluğunun onayına tekabül eder. Bkz. Heringa, s. 97. Bununla birlikte belirtelim ki her ülkenin anayasal hükümleri yasama organlarını farklı şekilde adlandırabilmektedir. Söz gelimi Birleşik Krallık ve Fransa yasama organlarının resmi adları Parlamento olmakla birlikte Amerikan yasama organı Kongre olarak adlandırılmaktadır.

⁶ Tyler J. Dickovick ve Jonathan Eastwood, **Comparative Politics: Integrating Theories, Methods, and Cases**, 2nd Edition, Oxford University Press, New York and Oxford, 2016, s. 211.

⁷ Türker Ertaş, **Kuvvetler Ayrılığı İlkesi Bağlamında Yasama, Yürütme ve Yargı Organları Arasındaki Modern İlişkiler**, 2. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2019, s. 55.

⁸ Ertaş, s. 55.

⁹ Ertaş, s. 55.

¹⁰ Heringa, s. 99.

temsilcilerini koyulacak yeni vergilerin tartışılması ve onaylanması amacıyla toplaması ile ortaya çıkmıştır¹¹.

Westminster'daki Birleşik Krallık Parlamentosu, birçok yönden Dünya üzerindeki pek çok parlamentoya model olmakla birlikte esasen muadilleri arasında en eskisi de değildir¹². İngiliz Parlamentosu'nun parlamentoların anası olarak nitelendirilmesi, mutlak hükümdarın sınırlandırıldığı siyasi düzen ile uyumlu olması ve dönemin koşullarında geniş anlamda temsil niteliğine sahip olmasından dolayıdır. Başka bir ifadeyle İngiliz Parlamentosu, hesap verebilir yönetime sahip, modern sınırlı devlet anlayışı bağlamında ilk parlamentodur. Gerçekten de İngiltere tıpkı Fransa, İspanya, Macaristan, Rusya gibi başlangıçta kabilelere daha sonra da feodal bir topluma sahip, merkeziyetçi yapıda ve 16. yüzyıl sonu ile 17. yüzyılın ilk dönemleri itibarıyla iktidarın tek elde toplanmaya başladığı bir devlet niteliğinde olsa da diğerlerinden farklı olarak siyasi hesap verebilirliğin başarılı bir şekilde kurumsallaşmasının tipik örneği olmuştur¹³. İngiltere'nin siyasi hesap verebilir devletin ilk örneği olarak ortaya çıkmasında ise başlıca rol İngiliz Parlamentosu'ndadır. Nitekim az önce bahsettiğimiz ülkelerin toplumlarındaki elitler, İngiliz Parlamentosu'nun yanı sıra Fransız yüksek/egemen mahkemeler (cour souveraine), İspanyol Cortes, Macar Diet ve Rus Zemsky Sobor bünyesinde örgütlenmekle birlikte bu meclisler, modernleşen hükümdarı desteklemek ve hükümdara meşruluk sağlamak için tercih edilmekteydi¹⁴. Başka bir ifadeyle bu meclisler ya da kurumsal yapılar, gerek fonksiyonel gerekse kurumsal olarak modern anlamda parlamento karşılıktan uzaktılar. Bununla birlikte İngiltere'deki Parlamento hükümdardan fonksiyonel, kurumsal ve şahsi olarak ayrılarak yasama iktidarını haiz modern yasama organı hüviyetine bürünmüştür. İngiliz Parlamentosu kral karşısında önemli bir erk haline gelerek onu frenleyebilmeyi başarmıştır. Yine İngiliz Parlamentosu kralın vergileri artırma, yeni askeri vasıtalar oluşturma ve common law'ı bloke etme planlarını engelleyecek kadar güçlenmiştir¹⁵. Gerçekten de anayasal ya da kuvvetler ayrılığını yansıtan hükümet sisteminin ilk türü olan parlamenter

¹¹ Heringa, s. 99.

¹² Heringa, s. 99.

¹³ Francis Fukuyama, **The Origins of Political Order: From Prehuman Times to the French Revolution**, Profile Books, London, 2012, s. 402.

¹⁴ Fukuyama, ss. 402-403.

¹⁵ Fukuyama, s. 403.

hükümet sisteminin İngiltere’de ortaya çıkması şaşırtıcı değildir¹⁶. Nitekim parlamenter sistemin geç dönem Ortaçağ’daki öncülleri arasında ileride olacak gelişmeleri en fazla etkileyen organ İngiliz Parlamentosu olmuştur¹⁷.

İngiltere’de Parlamento’nun kökenleri 1066 Norman İstilasası’na dek yönetimi elinde bulunduran Anglo – Sakson İngiliz Krallığı’na kadar dayanmaktadır¹⁸. İngiliz Parlamentosu, ilk dönemlerinde soyluların ve feodal lordların informal toplantılarına ev sahipliği yapmakta olup Parlamento’nun temel işlevleri adaletin yönetimi ile özel vergilerin konulmasının oylanması idi¹⁹. İngiliz soyluları 15 Haziran 1215 tarihinde Kral John’a Magna Carta’yı imzalatarak hükümdarın hukukla sınırlanabileceğini gözler önüne sermişlerdi²⁰. Gerçekten de bu belge kralın hukukun üstünde olmadığını teyit edilmesi açısından anayasacılık tarihi açısından bir kilometre taşıdır. Şart’ın 12. maddesi Krallığın genel rızası olmaksızın kralın vergi almasını yasaklamaktaydı. Magna Carta’nın 14. maddesi ise Krallığın genel rızasının sağlanması için başpiskopos, piskopos, başrahip, kont ve baronların toplanacağını düzenlemekteydi²¹. Magna Carta vesilesiyle toplanan ve din adamları ile soylulardan meydana Büyük Kral Konseyi’nin (Magnum Concilium) ilk parlamento olduğu belirtilmektedir²².

¹⁶ Ertaş, s. 57. Bununla birlikte ileride değineceğimiz üzere parlamenter hükümet sistemine ev sahipliği yapan İngiliz siyasal sistemini tam olarak kuvvetler ayrılığı olarak değerlendirmemiz mümkün değildir. Yine de güvenceli bir şekilde yasama iktidarının hükümdardan alınıp Parlamento’ya aktarılması ile hükümdarda yürütme yetkisinin kalması karşısında yasama ve yürütme fonksiyonlarının farklı organlara verildiğini söyleyebiliriz. Bu da pek tabii fonksiyonel ve kurumsal kuvvetler ayrılığı ilkelerini işaret etmektedir.

¹⁷ András Sajó, **Limiting Government: An Introduction to Constitutionalism**, Central European University Press, Budapest, 1999, s. 103. Parlamenter çoğunluğun hükümeti kurduğu parlamenter sistem özünde Westminster modeli olarak anılmaktadır. Yine alt kanadı doğrudan seçilen, üst kanadı ise seçimle belirlenmeyen, dolaylı seçilen veya alt kanattan farklı bir usulle belirlenen yasama organının söz konusu olduğu çift meclis sisteminin ilk örneği de Westminster Parlamentosu’dur. Heringa, s. 99.

¹⁸ Kemal Gözler, **Anayasa Hukukunun Genel Teorisi**, Cilt I, Ekin Basım Yayın Dağıtım, Bursa, 2011, s. 745.

¹⁹ Sajó, s. 103.

²⁰ Heringa, s. 45.

²¹ Magna Carta’nın tam metni için bkz. <https://www.law.gmu.edu/assets/files/academics/founders/Magna Carta.pdf>, (11.04.2020).

²² David Carpanter ve David Prior, “Magna Carta and the Development of Parliament”, **Magna Carta & Parliament**, Ed. David Carpanter & David Prior, Houses of Parliament Parliamentary Archives, 2015, s. 16; Bkz. “Magna Carta”, **Birth of the English Parliament**, <https://www.parliament.uk/about/living-heritage/evolutionofparliament/originsofparliament/birthofparliament/overview/magnacarta/>, (11.04.2020). “British Parliament”, **History**, <https://www.history.com/topics/british-history/british-parliament>, (11.04.2020).

Nitekim Şart'ın 61. bendi hükmüne gereğince Magna Carta'da bahşedilen ayrıcalık ve özgürlüklerin yerine getirilip getirilmediğinin gözlemlenmesi amacıyla baronlar tarafından kurulmasının öngörüldüğü yirmi beş kişilik oluşum zaman içerisinde Lordlar Kamarası'na evrilmiştir²³. Bununla birlikte 1689 senesine dek İngiltere istikrarlı bir sınırlı yönetime ev sahipliği yapamamıştır. Nitekim imzalanmasının üzerinden daha bir ay geçmeden Kral John, Papa'dan Magna Carta'yı geçersiz kılmasını istemiştir²⁴. Magna Carta'nın kralın otoritesini sınırlandıran hükümleri ise 1216 senesinde kaldırılmıştır²⁵. Yine de Parlamento varlığını devam ettirmiştir. Büyük Konseyi işaret edecek şekilde parlamento teriminin ilk defa kullanılması 1236 senesinde olmuştur²⁶. Nitekim İngiltere'de 1236 senesinde yürürlüğe giren Statute of Merton sözcük olarak parlamentonun geçtiği ilk resmi belgedir²⁷. 1270'ler itibariyle milli düzeyde birçok meclis, yine bunların üyeleri olan avam (commoners) ve aristokratlar, siyasal meseleler hakkında çözüm üretmeleri amacıyla kralın otoritesi altında toplanmaktaydı. 1300'lerden itibaren ise Avam, Lordlar ve Hükümdar ülkenin üç zümresi olarak bir araya gelmeye başlamışlardır²⁸. Yine 14. yüzyıldan itibaren şehirlerin ve kırsal bölgelerin halklarını temsil eden avamın, ruhban sınıfı ve feodal soylular adına bulunan ruhani ve dünyevi lordlardan ayrı bir yerde oturmaya başlamaları çift meclisli parlamentonun veya çift meclis sisteminin çıkış noktası olmuştur²⁹.

²³ Peter Boyce, "Magna Carta and the Parliament", **The Western Australian Jurist**, Vol. 6, 2015, https://www.murdoch.edu.au/School-of-Law/_document/WA-jurist-documents/2015-Vol-6/Boyce---Magna-Carda-and-the-Parliament.pdf, (11.04.2020), s. 218.

²⁴ Carpanter ve Prior, s. 16.

²⁵ Robin Griffith – Jones, "Magna Carta: 1215 – 2015", **London's Temple and the Road to Rule of Law**, <http://www.templechurch.com/wp-content/uploads/2015/06/magna-carda.pdf>, (11.04.2020), s. 4. Toplam 63 bentten oluşan Magna Carta'nın günümüzde sadece 4 bendi yürürlüktedir. Carpanter ve Prior, s. 8; Bkz. "The Contents of Magna Carta, Birth of English Government", <https://www.parliament.uk/about/living-heritage/evolution-of-parliament/originsofparliament/birthofparliament/overview/magnacarta/magnacartaclause/s/>, (11.04.2020).

²⁶ Bkz. "Magna Carta (1215) to Henry IV (1399)", **Birth of the English Parliament**, <https://www.parliament.uk/about/living-heritage/evolutionofparliament/originsofparliament/birthofparliament/keydates/1215to1399/>, (11.04.2020).

²⁷ Paul Brand, "Development of Parliament: 1215 – 1307", **A Short History of Parliament**, Ed. Clyve Jones, The Boydell Press, Woodbridge, 2012, s. 14.

²⁸ Ian Loveland, **Constitutional Law, Administrative Law, and Human Rights: A Critical Introduction**, 7th Edition, Oxford University Press, New York, 2015, s. 122.

²⁹ Heringa, s. 107.

İngiliz Parlamentosu'nun 13. yüzyıldan itibaren Fransız, İspanyol ve Rus muadillerine oranla daha düzenli bir şekilde toplanmaya başladığını görmekteyiz³⁰. Özgün işlevinin yargısal nitelikte olmasının yanında Parlamento, zaman içerisinde kral ile birlikte ülkeyi yönetecek geniş siyasal yetkileri ve rolü haiz bir organ hüviyetine bürünmüştür³¹. Nitekim İngiliz siyasal düzeninde temsili bir organ olarak ortaya çıkan Parlamento, zaman içerisinde kendi yetkilerini hükümdarın yetkileri aleyhine genişleterek hükümdarın yetkilerinin sınırlandırılmasına yol açmıştır³². Yine Parlamento'nun vergilerin onaylanmasındaki rolü hayli önemlidir; zira Parlamento, servetleri ve gelirleri ulusal vergilerin dayanağı olan ülkedeki mülk sahiplerinin büyük çoğunluğunu bünyesinde barındırmakta idi³³. İngiliz Parlamentosu, elinde bulundurduğu vergi alınmasına muvafakat verme silahını kullanarak krala sunduğu dilekçelerini kanun teklifine dönüştürmeyi başarmıştır³⁴. Parlamento üyelerinin seçilmiş temsilciler olması zorunlu olmadığı gibi bunlar kendilerini (Lordlar Kamarası'nda ailelerini), şehirleri ve kontlukları temsil eder ve genellikle şehrin önde gelen resmi görevlilerinin isteği doğrultusunda belirlenirlerdi³⁵. Nitekim seçilmiş temsilcilerin parlamento üyeliğini haiz olması, nüfusun bir kısmının seçme hakkına sahip olmasıyla mümkün olabilmıştır³⁶.

İngiliz siyasi tarihinde ilk ve son kez bir kralın idam edilmesiyle sonuçlanan İngiliz İç Savaşı (1642-1651) Westminster Parlamentosu ile Kral I. Charles arasındaki anlaşmazlıktan ortaya çıkmıştır. Stuart Hanedanlığı mensubu olan I. Charles 1625 yılında İngiltere, İskoçya ve İrlanda Kralı olmuştur. Eşi Fransa Prensesi Henrietta Maria Katolik olan I. Charles, inanç olarak da Katolik mezhebine yakındı. Yine I. Charles dini politikaları, getirmeye çalıştığı yüksek vergiler ve Parlamento'ya karşı şüpheli tutumundan dolayı halk arasında popülaritesi yüksek olmayan bir

³⁰ Fukuyama, s. 413.

³¹ Fukuyama, s. 413.

³² Ertaş, s. 58.

³³ Fukuyama, s. 413.

³⁴ Gözler, s. 56. Bununla birlikte belirtmek gerekir ki Parlamento bir kanun teklifinin geçmesi ve kanunlaşmasını hükümdar ile birlikte sağlayabilirdi. Sajó, s. 104. Nitekim aşağıda da belirteceğimiz üzere İngiliz anayasal düzeninde kanunu yapan organ teknik olarak Parlamento değil *Parlamentodaki Kraldır (King-in-Parliament)*.

³⁵ Sajó, s. 103.

³⁶ Sajó, s. 103.

kraldı³⁷. Nitekim I. Charles ülkeyi Parlamento'nun tavsiyesi ve rızası olmaksızın tek başına yönetmek istiyordu. Bu husus pek tabii Parlamento içerisinde huzursuzluklara yol açmıştır. I. Charles 1625-1640 yılları arasında ülkeyi Parlamento'ya danışmaksızın tek başına yönetmeye çalışmıştır. 1641-1642 yıllarında ise Kral ile Parlamento arasındaki ipler tamamen kopmuştur. 4 Ocak 1642 tarihinde Kral bir grup askerle Avam Kamarası'nı basarak siyasi muhalifi olan beş Avam Kamarası üyesini tutuklatmıştır. Bu olayın akabinde ise kraliyet yanlıları ile parlamento taraftarları arasında yaşanan İngiliz İç Savaşı patlak vermiştir. Yarım milyon kişinin öldüğü savaşta parlamento taraftarları galip gelmiş, I. Charles 1649 yılında idam edilmiş, Lordlar Kamarası ve monarşi kaldırılarak cumhuriyet rejimine geçilmiştir³⁸. İç Savaş'ta parlamento taraftarlarının komutanı olan Oliver Cromwell yönetimi devralmış ve Birliğin Koruyucu Lordu (Lord Protector) unvanı ile İngiltere, İskoçya ve İrlanda'yı yönetmeye başlamıştır. 1653 – 1659 yılları arasını kapsayan bu cumhuriyet dönemine Protektora Dönemi adı verilmektedir. Yine bu dönemde İngiliz siyasi tarihindeki ilk ve son anayasalar olan 1653 tarihli Instrument of Government ve 1657 tarihli Humble Petition and Advice yürürlüğe girmiştir. Oliver Cromwell'in 1658 yılındaki ani ölümü ve yerine geçen oğlu Richard Cromwell'in ülkeyi yönetmede sıkıntılar yaşayarak görevi bırakmak zorunda kalması sonucunda tahta geçerse Parlamento ile işbirliği yapacağını beyan eden I. Charles'ın oğlu II. Charles, 1660 yılında kral ilan edilerek ülkede monarşi yeniden tesis edilmiştir³⁹.

³⁷ Bkz. “The First English Civil War”, **Northamptonshire County Council**,

<https://www.northamptonshireheritage.co.uk/learn/historical-events-and-movements/Pages/the-first-english-civil-war.aspx>, (16.04.2020).

³⁸ Bkz. “The Story of Parliament”, **Houses of the Parliament**,

<https://www.parliament.uk/documents/commons-information-office/Publications-2015/THE-STORY-OF-PARLIAMENT-web.pdf>, (16.04.2020), s. 3.

³⁹ İngiliz İç Savaşı sonucunda (1642 – 1651) Kral I. Charles'ın 30 Ocak 1649 tarihinde idam edilmesi üzerine bir tür cumhuriyet yönetim şekli olan Protektora Dönemi'ne (1653 - 1659) geçilmesini müteakip çıkarılan dönemin İngiltere, İskoçya ve İrlanda Birliği (Commonwealth of England, Scotland and Ireland) Anayasası olan “*Instrument of Government*” ülkenin ilk anayasasıdır. I. Charles'ın idamını izleyen süreçte İngiltere'nin parlamentonun yönetiminde bir devlet olduğu ilan edilmişti. Bununla birlikte Oliver Cromwell 1653'te Rump ve Barebones Parlamentoları'nın feshedilmelerini sağlayarak Protektora dönemine geçilmesine zemin hazırlamıştır. Söz konusu parlamentoların dağıtılmasından kısa bir süre sonra Instrument of Government yürürlüğe girmiştir. Anayasa'nın 33. maddesi ile Oliver Cromwell'e yaşamı boyunca “Birliğin Koruyucu Lordu” unvanı verilmiştir. Yine Anayasa'nın 1. ve 2. maddeleri ile yasama yetkisi Birliğin Koruyucu Lordu ile birlikte Parlamento'da, yürütme yetkisi Birliğin Koruyucu Lordu ve *YUHFD Cilt. XV No.2 (2020)*

Westminster Parlamentosu'nun yasama iktidarını haiz otonom bir yasama organı olmasında 1688 İngiliz Devrimi⁴⁰'nin etkisi muazzamdır. 1688 Devrimi'ni özetle 17. yüzyılın sonunda mutlak monarşi yanlısı Kral ile yetkilerini genişletmek isteyen İngiliz Parlamentosu arasındaki mücadele sonucunda Parlamento'nun galip gelerek Britanya'da kuvvetler ayrılığının ve parlamenter sistemin önünü açan toplumsal/anayasal olay olarak tanımlayabiliriz⁴¹. Nitekim Devrim'in sonunda İngiliz Parlamentosu, mevcut Kral II. James'i, III. William lehine tahtan çekilmeye zorlamış ve İngiliz ülkesi Kıta Avrupası'ndaki rakipleri gibi mutlak hükümdar

sayıları 13 ila 26 arasındaki kişilerden oluşacak bir kurulda, yine baş yöneticilik yetkisi de Birliğin Koruyucu Lordu'nda olacaktır. İngiliz Devleti'nin bu ilk yazılı anayasası 1657 tarihinde yeni anayasa olan "Humble Petition and Advice" kabul edilene kadar yürürlükte kalmıştır. Humble Petition and Advice'in 1. maddesi ile Oliver Cromwell' kral unvanı verilmiş ama Cromwell bunu reddetmiştir. Bununla birlikte Lord Cromwell'in Devletin Koruyucu Lordu unvanında bir değişme olmamış ve Cromwell kendisinden sonra yerine geçecek kişiyi belirleme yetkisine de sahip olmuştur. Nitekim kendisi bu hükme dayanarak kendisinden sonra yönetimi devralmak üzere oğlu Richard Cromwell'i seçmiştir. Bkz. "Instrument of Government", <http://bcw-project.org/church-and-state/the-protectorate/instrument-of-government>, (17.04.2020); "Humble Petition and Advice", <http://bcw-project.org/church-and-state/the-protectorate/humble-petition-and-advice>, (17.04.2020); Francis D. Wormouth, "The Origins Of Modern Constitutionalism The Humble Petition and Advice", <http://www.humanitiesweb.org/spa/slc/ID/1837/o/blank>, (17.04.2020). Bu konuda geniş bilgi için bkz. Patrick Little, "Monarchy to protectorate: re-drafting the Humble Petition and Advice, March - June 1657", **Historical Research**, Vol. 79, No. 203, February 2006, ss. 144-149, <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1468-2281.2005.00332.x/pdf>, (17.04.2020). Instrument of Government tam metni için bkz. <http://www.constitution.org/eng/conpur097.htm>, (17.04.2020). Humble Petition and Advice tam metni için bkz. <http://www.constitution.org/eng/conpur102.htm>, (17.04.2020).

⁴⁰ 1688 İngiliz Devrimi'ne *Şanlı Devrim (The Glorious Revolution)* veya *Kansız Devrim (The Bloodless Revolution)* da denilmektedir.

⁴¹ Stuart Hanedanlığı'ndan Kral II. Charles'ın ölmesi üzerine 1685 senesinde tahta geçen kardeşi II. James'in benimsediği Katolik ve mutlakiyetçi yönetim anlayışı sonucunda Kral ile Parlamento'nun arası bozulmuş, halkın desteğini alan Parlamento nezdinde bir piskopos ve altı siyasetçi aynı zamanda II. James'in yeğeni ve damadı olan, dönemin Hollanda Cumhuriyeti yönetiminin başındaki (Stadtholder) III. William'ı, II. James ile mücadele etmesi için davet etmişlerdir. III. William ordusu ile birlikte Kasım 1688'de İngiltere'ye çıkarma yapmış ve yayımladığı bir bildirge ile İngiltere'ye özgür parlamentoyu güvence altına almak için geldiğini ilan etmiştir. II. James yönetiminin politikalarından hoşnut olmayan İngiliz halkı III. William'ın yanında yer almıştır. Nitekim halk desteğinden yoksun olan II. James ise Aralık 1688'de Fransa'ya kaçmak zorunda kalmıştır. Bunun sonucunda İngiltere yönetiminde III. William ile eşi II. Mary'nin hükümdarlığı başlamıştır. Bkz. John Miller, **The Glorious Revolution**, 2nd Edition, Addison Wesley Longman Limited, New York, 1997, ss. 3-9, 15.

tarafından değil, parlamenter hesap verebilirlik ilkesini kabul etmiş bir anayasal hükümdar tarafından yönetilmeye başlamıştır⁴².

İngiliz Parlamentosu'nun temsili bir organ olarak ortaya çıktığını belirtmiştik. Burada temsil edilenlerden kasıt, Parlamento'nun ilk dönemlerinde İngiliz toplumun üst sınıfını oluşturan soylulardır. Daha sonraları ise ülkede yaşayan bir kısmın seçme hakkına sahip olması ile Parlamento'nun temsil niteliği soyluların ve din adamlarının ötesine genişleyerek artmıştır⁴³. Bununla birlikte 1688 yılındaki İngiliz Parlamentosu da İngiliz nüfusunu temsil bağlamında kapsayıcı bir organ değildir⁴⁴. Topluma sınırlı oy ilkesi temelinde oy hakkı tanınarak belirli kişilerin oy kullanmadan mahrum bırakılması karşısında sistemin tam anlamıyla demokratik olduğunu da söyleyemeyiz⁴⁵. Gerçekten de demokratik bir rejim için öncelikle parlamento seçimlerinde genel oy ilkesinin benimsendiği bir siyasal düzenin varlığı şarttır. Bununla birlikte rejimin demokrasi ilkesi açısından bu niteliği, parlamento aracılığıyla hükümdarın sınırlandırıldığı gerçeğini de değiştirmez. Bu bağlamda siyasal iktidara sahip olan mutlak egemen hükümdarın, üyeleri sınırlı oy ile belirlenen parlamento tarafından frenlendiği ve sınırlandırıldığı yönetimleri *siyasal hesap verebilir yönetim* olarak adlandırmak doğru olacaktır⁴⁶. Şu hususu önemle belirtelim ki her demokratik yönetimin siyasal hesap verebilir niteliği haiz olması karşısında her siyasal hesap verebilir yönetimi demokratik olarak nitelendiremeyiz. İngiliz Parlamentosu'nun ortaya çıkması ile yönetimin demokratik olmaktan ziyade hesap verebilir olması söz konusudur⁴⁷.

⁴² Fukuyama, s. 403.

⁴³ Ertaş, s. 58.

⁴⁴ Loveland, s. 27.

⁴⁵ Ertaş, s. 58.

⁴⁶ Bkz. Fukuyama, ss. 321-322. Burada siyasal hesap verebilir yönetimden anlamamız gereken, yöneticilerin yönetilen halka karşı sorumlu olduklarına inandığı ve toplumun menfaatlerini kendi çıkarlarının üzerinde tuttuğu yönetimdir. Bu yönetim biçimini mutlak yönetimler ile demokratik yönetimler arası bir geçiş yönetimi olarak görebiliriz. Nitekim zamanla oy verme hakkının mülk sahibi olmayan erkekler ve kadınlar gibi toplumdaki geniş kesimleri kapsamaya ile yönetimlerin demokratikleşmesi söz konusu olabilmektedir. Bu açıdan bakıldığında Britanya, Amerika Birleşik Devletleri ve Batı Avrupa'da siyasal hesap verebilirliğin demokratikleşmesi ancak 20. yüzyılda gerçekleşebilmiştir. Fukuyama ss. 321-322.

⁴⁷ Ertaş, s. 58. Hesap verebilirliğin en tipik şekli olarak genel oy ilkesinin geçerli olduğu çok partili seçimler karşımıza çıkmasına karşın, seçimler hesap verebilirliğin tek aracı da değildir. Nitekim şekli anlamda hesap verebilirlik usulüdür; hükümet kendi rızasıyla yetkisini sınırlandıran birtakım mekanizmalara tabi olmayı kabul eder. Bununla birlikte *YUHFD Cilt. XV No.2 (2020)*

B. WESTMINSTER PARLAMENTOSU'NUN KARMA YÖNETİM TEORİSİ VE KUVVETLER AYRILIĞI İLKESİYLE İLİŞKİSİ

1. Westminster Parlamentosu'nun Kuramsal Kökeni: Karma Yönetim

Westminster Parlamentosu, alt kanat olarak bilinen Avam Kamarası ile üst kanat olarak bilinen Lordlar Kamarası'ndan meydana gelen çift meclisli bir yapıyı haizdir. Toplumdaki sınıflar ya da zümreler temelinde, aristokrasinin temsil edildiği Lordlar Kamarası ile çok daha geniş bir kitleyi içine alan avamın/halkın temsil edildiği Avam Kamarası'nı bünyesinde barındıran Birleşik Krallık Parlamentosu'nun kökeninde karma yönetim teorisini bulmak mümkündür⁴⁸. Şöyle ki İngiliz topraklarında 13. yüzyıldan beri toplanan Parlamento; Kral, Lordlar ve Avam şeklinde üç zümreyi bünyesinde barındırmaktaydı ve bu yönüyle de İngiliz yönetimi parça parça monarşi, aristokrasi ve demokrasinin bileşiminden oluşmaktaydı⁴⁹.

Monarşi, aristokrasi ve demokrasinin harmanlanması, sınıf temeline dayanan karma yönetim teorisinin ana fikrini oluşturur⁵⁰. Karma yönetim teorisinin özünde iktidarın kuvvetler ayrılığı ilkesindeki gibi fonksiyonlardan ziyade toplumdaki zümreler temelinde bölünmesi söz konusudur⁵¹. Toplumsal hayattaki başlıca menfaat gruplarının yönetime birlikte katılmasına izin vererek bu gruplardan birisinin diğerlerine hükmedebilmesinin önüne geçmeyi amaçlayan karma yönetim teorisinin kökenleri Antik Yunan ve Antik Roma'ya kadar dayanmaktadır⁵². Bu

çoğunlukla anayasalarda belirtilen bu usuller toplumdaki bireylere görevi kötüye kullanma, yetersizlik veya yetkinin suiistimali sebepleriyle yönetimi yenileme imkânı vermekte olup bunun da en baskın hali (yetişkinler açısından) genel oy ilkesinin geçerli olduğu çok partili seçimlerdir. Fukuyama, ss. 321-322.

⁴⁸ Jenny S. Martinez, "Horizontal Structuring", **The Oxford Handbook of Comparative Constitutional Law**, (Ed. Michel Rosenfeld and Andras Sajó), Oxford University Press, Oxford, 2012, s. 561.

⁴⁹ Colin R. Munro, **Studies in Constitutional Law**, Butterworths, London, 1987, s. 187.

⁵⁰ M. J. C., Vile, **Constitutionalism and the Separation of Powers**, 2nd Edition, Liberty Fund, Indianapolis, 1998, s. 37.

⁵¹ Munro, s. 187. Nitekim karma yönetim teorisini toplumdaki başlıca menfaatlerin/grupların devlet fonksiyonları içerisinde bir arada yer alması gerektiği fikrine dayanır. Bu şekilde bir grubun/çıkarın iradesini diğerlerine dayatmasının da önüne geçilecektir. Buna karşın kuvvetler ayrılığı teorisine ise saf halinde devletin fonksiyonlarını yine devletin bölümleri arasında bölüştürerek her bir bölümün kendi fonksiyonunu yerine getirmesinin sağlanması yoluyla sınırlandırmaktadır. Vile, s. 37. Karma yönetim teorisine ve kuvvetler ayrılığı öğretisine arasındaki ilişki için bkz. Ertaş, ss. 31 vd. ile 119 vd.

⁵² Munro, s. 187. Nitekim iktidarın dengelenmesi açısından Antik Yunan ve Roma'nın karakteristik yönetim teorisine kuvvetler ayrılığı değil karma yönetimdir. Vile, s. 25.

hususun bir yansıması olarak dengeli yönetimin sağlanması kapsamında karma yönetimin izlerine Aristo ve Polybius gibi düşünürlerin eserlerinde rastlamak mümkündür⁵³. Üç temel yönetim şekli olan monarşi, aristokrasi ve demokrasi; iktidarın tek kişi ya da grubun eline düşerek keyfi veya şahsi çıkarlar uğruna kullanılması sonucunda yozlaşarak sırayla tiranlık, oligarşi ve anarşiye dönüşebilir⁵⁴. Bunu önlemenin yolu ise çeşitli yönetim biçimlerinin bir araya getirilerek yönetimin dengelenmesi ve ölçülü hale getirilmesidir⁵⁵. Nitekim karma yönetim teorisi de esasen kuvvetler ayrılığı ilkesi gibi iktidarın tek elde toplandığı mutlak yönetimlerin önüne geçmeyi amaçlar⁵⁶. Görüldüğü üzere karma yönetim; tek kişi (hükümdar), azınlık (aristokrasi) ve çoğunluğun (halk) yönetimini bir araya getiren bir yönetim biçimidir⁵⁷.

Uygulama alanı açısından karma yönetim teorisinin merkezinde yasama organları yer almaktadır. Feodal temelli çok meclis sistemleri, toplumdaki feodal sınıflar arasındaki bölünmenin yansımasının bir sonucudur⁵⁸. İktidarın bu unsurlar temelinde bölünmesi, orta çağlarda teşekkül eden birçok ülke konseyi ya da meclisinin ortak özelliğidir⁵⁹. Tarihsel kökeni orta çağlara dayanan çift meclisli veya iki kanatlı Westminster Parlamentosu, yapısını karma yönetim şeklinden almaktadır. Nitekim İngiliz terminolojisinde Parlamento; Kralın, Lordların ve Avamın birlikte hareket

⁵³ Munro, s. 187. Gerek Aristo'nun *Politics*, gerek Polybius'ın *Histories* isimli eserlerinde toplumdaki farklı sınıfların yönetime dâhil edilerek hükümet etme sürecinin dengelenmesi ve ılımanlaştırılması fikrinin altı çizilmektedir. Antik anayasacılık düşünürlerinin temel amacı toplumdaki farklı sınıflar arasında bir denge sağlamaktır. Vile, s. 25. Bu konu için bkz. Benjamin Jowett, **The Politics of Aristotle**, Book IV, Clarendon Press, Oxford, 1885, ss. 148 vd.; Polybius, **The Histories**, (Çev. W. R. Paton), Vol. III, Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, 1979, ss. 271 vd. Yine Cicero da ideal devlet düzenini betimlerken monarşi, aristokrasi ve demokrasinin birleşiminden meydana gelen bir karma yönetim modeli öngörmüştür. Mehmet Akad, Bihterin Vural Dinçkol ve Nihat Bulut, **Genel Kamu Hukuku**, Der Yayınları, 13. Basım, İstanbul, 2017; Oktay Uygun, **Devlet Teorisi**, XII Levha Yayıncılık, İstanbul, 2014, s. 138.

⁵⁴ Richard Bellamy, "The Political Form of the Constitution: Separation of Powers, Rights and Representative Democracy", **The Rule of Law and Separation of Powers**, (Ed. Richard Bellamy), Ashgate/Darmouth, Hants and Burlington, 2005, s. 257.

⁵⁵ Bellamy, s. 257.

⁵⁶ Munro, s. 187.

⁵⁷ Martinez, s. 549.

⁵⁸ Sajó, s. 149.

⁵⁹ Munro, s. 187.

ettikleri ülkeyi yöneten üstün organı işaret eder⁶⁰. Hemen belirtelim günümüz İngiliz anayasal düzeninde kralın konumu tamamen sembolik olup, kral ancak kanun çıkarılmayan alanlarda kraliyet imtiyazı dâhilinde işlem yapabilir ki bu işlemleri de başbakanın veya ilgili bakanın tavsiyesi üzerine yapar. Başka bir deyişle İngiliz siyasal düzeninde şeklen ve hukuken kralda olan bir yetki esasen başbakan veya ilgili bakanın inisiyatifli veya takdir yetkisi dâhilinde kullanılır.

Günümüz anayasal devletlerinin referans aldığı ilkelerin başında gelen kuvvetler ayrılığı ilkesinin teorik ve tarihsel öncülü karma yönetim teorisi olduğu gibi bu ilkenin ilk modern izleri de yapısal olarak karma yönetimle harmanlanmış şekilde karşımıza çıkmaktadır. Bu gelişmelerin merkezinde ise parlamento vardır. Bu husus, isimleri kuvvetler ayrılığı ilkesi ile anılan düşünürler John Locke ve Charles-Louis de Secondat, baron de La Brède et de Montesquieu'nün yazılardan anlaşılmalıdır. Belirttiğimiz bu iki düşünür, ideal sınırlı devlet yapılarını tasvir ederken yaşadıkları dönemdeki İngiltere'nin siyasal yapısından esinlenmişlerdir. İlk olarak John Locke, yasama organının üç farklı unsurdan meydana geldiğini belirtmiştir. Locke'a göre bu unsurlar veya birimler; sürekli, üstün, yönetsel yetkiye sahip, belirli zaman dilimlerinde diğer iki birimi toplantıya çağırma ve feshetme yetkisini elinde bulunduran irsî yolla başa geçen tek bir kişi; irsî olarak belirlenen soylulardan oluşan bir meclis; halk tarafından belirli bir zaman diliminde hizmet etmek için seçilen bir temsilciler meclisidir⁶¹. Locke'un burada belirttiği unsurlar Kral, Lordlar Kamarası ve Avam Kamarası'dır⁶². Yine John Locke, yasama iktidarını diğer iktidarlar olan yürütme iktidarı ve federatif iktidardan üstün görmektedir⁶³. Ünlü düşünür, diğer iktidarların siyasal yapı içerisinde üstün konumda olan yasama

⁶⁰ Giovanni Sartori, "Constitutionalism: A Preliminary Discussion", **American Political Science Review**, Vol. 56, No. 4, December 1962, <http://www.jstor.org/stable/1952788>, (03.07.2019), ss. 853-854; Loveland, s. 27.

⁶¹ John Locke, **Second Treatise of Government**, (Ed. Jonathan Bennett), 2008, <http://www.earlymoderntexts.com/assets/pdfs/locke1689a.pdf>, (10.07.2019), chap. XIX, sec. 213, s. 71. Hemen belirtelim John Locke, kanun koyucu yasama iktidarı yanında milletlerarası ilişkilerin yürütülmesini federatif şeklinde ayrı bir iktidar olarak görmüş, kanunların toplumdaki bireylere uygulanmasını yürütme iktidarı olarak belirtmiştir. Düşünür yargıyı ayrı bir iktidar olarak belirtmek yerine yürütme iktidarının bir parçası olarak değerlendirmiştir. Bkz. Locke, chap. XII, sec. 143, ss. 46 vd.

⁶² Ertaş, s. 39.

⁶³ Zühtü Arslan, **Anayasa Teorisi**, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2008, s. 28; Ayferi Göze, **Siyasal Düşünceler ve Yönetimler**, 12. Bası, Beta Yayıncılık, İstanbul, 2009, s. 168.

iktidarına tabi olduğunu belirtmektedir⁶⁴. Bu husus ise aşağıda da üzerinde duracağımız İngiliz anayasal düzeninde geçerli olan parlamentonun egemenliği ilkesini işaret etmektedir.

Karma yönetim teorisinin izlerinin görülebileceği diğer bir düşünür de Montesquieu'dür. Montesquieu, aynı zamanda adı kuvvetler ayrılığı ilkesi ile en çok özdeşleşmiş olan düşünürdür⁶⁵. Nitekim anayasal ve dengeli yönetimin oluşturulması için devlet iktidarının yasama, yürütme ve yargı şeklinde üç temel unsura veya organa bölüştürülerek sınırlandırıldığı yönetim biçimi ilk kez Montesquieu'nün ifadelerinde açık bir şekilde yer almıştır. Montesquieu 1748 tarihli *Kanunların Ruhunu (The Spirit of the Laws)* adlı eserinde modern kuvvetler ayrılığı ilkesine en yakın tasvirini yapmıştır⁶⁶. Bununla birlikte Montesquieu'nün dengeli ve sınırlı yönetimi tasvir ettiği ifadelerinde aynı zamanda karma yönetimin unsurlarına rastlamak mümkündür. Bir kere Montesquieu, yürütme yetkisini irsî olarak belirlenen bir hükümdara vermektedir⁶⁷. Hatta Montesquieu, ortada bir hükümdar yoksa ve yürütme faaliyeti yasama organı içerisinde çıkan kişilere verilirse bu hususun yasama ve yürütme iktidarlarının birleşmesi anlamına geleceği için özgürlük açısından sakıncalı olduğunu vurgulamıştır⁶⁸. Başka bir ifade ile Montesquieu, yürütme iktidarının yasama organı bünyesinde teşekkül ettiği monist parlamenter sistemleri kuvvetler birliği olarak betimlemekte ve özgürlük açısından sakıncalı görmektedir.

Montesquieu'nün ideal siyasal düzeninde yasama organı iki meclisli bir yapıdadır. Düşünürüne göre yasama organı, irsî olarak göreve gelen soylular ile halk tarafından seçilen temsilcilerden oluşur⁶⁹. Montesquieu siyasal bir düzende doğum, servet ve şöhret bakımından seçkin kişilerin bulunabileceğini; bu soylu kişilerin avam veya halk ile aynı muameleye tabi

⁶⁴ Locke, chap. XIII, sec. 149, s. 48.

⁶⁵ Vile, s. 83; Ergun Özbudun, **Anayasalcılık ve Demokrasi**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2015, s. 14. Montesquieu'nün kendisinden önceki düşünürlere kıyasla kuvvetler ayrılığı teorisini en belirgin haliyle ortaya koyması ve kişi özgürlüklerinin korunmasını kuvvetlerin ayrılması sonucu oluşan dengeye bağlaması bu hususun temel sebebidir. Erdoğan Teziç, **Anayasa Hukuku**, 21. Baskı, Beta Yayıncılık, İstanbul, 2017, s. 492.

⁶⁶ Mehmet Turhan, **Anayasal Devlet**, 4. Baskı, Naturel Yayıncılık, Ankara, 2005, s. 87; Levent Gönenç, **Siyasi İktidarın Denetlenmesi – Dengelenmesi ve Yargı**, 2. Baskı, Adalet Yayınevi, Ankara, 2015, s. 64.

⁶⁷ Bkz. Baron de Secondat Charles Montesquieu, **The Spirit of Laws (1748)**, İngilizce'ye çeviren: Thomas Nugent (1752), Batoche Books, Kitchener, 2001, s. 178

⁶⁸ Bkz. Montesquieu, s. 178.

⁶⁹ Bkz. Montesquieu, s. 177.

tutulmalarının ve diğerleri gibi bunlara tek oy hakkı tanınmasının çoğunluğun özgürlüğü yanında soyluların köleliği anlamına geleceğini belirtmiştir⁷⁰. Montesquieu'ye göre bu tür seçkin kişilerin yasama organındaki payları devlet içerisinde sahip oldukları diğer ayrıcalıklar ölçüsünde olmalıdır. Bunun mümkün olması ise soyluların, halkın kanuna aykırı eylemlerinin denetlenebildiği bir organ kurmalarına bağlıdır⁷¹. Montesquieu'nün dile getirdiği yasama organını meydana getiren meclisler veya kanatlar İngiliz Avam Kamarası ve Lordlar Kamarası'yla örtüşmektedir.

Görüldüğü üzere Montesquieu'nün tasvir ettiği kuvvetler ayrılığına dayanan düzen karma yönetimden izler taşımaktadır. Daha açık bir ifadeyle Montesquieu'nün, sınırlı devlet ve dengeli yönetimi formüle ederken kuvvetler ayrılığı ile karma yönetimi harmanladığını söyleyebiliriz. Yani Montesquieu, siyasal özgürlüğün güvence altında olduğu bir rejimi, hem yasama, yürütme ve yargı iktidarlarının birbirinden ayrıldığı hem de toplumdaki sınıfların temsil edilerek bunlar arasında bir denge kurulduğu bir siyasal düzen içerisinde kurgulamıştır⁷². Nitekim düşünürün üç iktidarın üç organa paylaştırıldığı kuvvetler ayrılığı sistemi, aynı zamanda toplumdaki üç farklı kesimin de temsil edildiği bir sistemdir⁷³. Hemen belirtelim Montesquieu'nün ifadelerinden, sınırlı oy esasının geçerli olduğu ve iki kanatlı parlamentoya ev sahipliği yapan dönemin İngilteresi'nden etkilendiği kolaylıkla anlaşılmaktadır.

2. Westminster Parlamentosu'nun Kuvvetler Ayrılığı İlkesinin Kurumsallaşmasına Etkisi

Westminster Parlamentosu'nun İngiliz siyasal düzeninde kuvvetler ayrılığı ilkesinin tesisinde etkili olup olmadığı diğer önemli bir konudur. Yukarıda da belirttiğimiz gibi gerek John Locke gerekse Montesquieu, devlet iktidarlarını ayırırken karma yönetim teorisinden ve yaşadıkları dönemlerde bu teorinin uygulamasına ev sahipliği yapan olan İngiliz siyasal sisteminden etkilenmişlerdir. Hemen belirtelim kuvvetler ayrılığının

⁷⁰ Bkz. Montesquieu, s. 177. Montesquieu'nün ifadelerinde soyluların menfaatlerini bu denli gözetmesi kendisinin de esasen bir soylu olmasına ve bu sebeple soyluların endişelerinin giderilmesi gayesi de gütmesine bağlanmaktadır. Mustafa Kutlu, **Kuvvetler Ayrılığı, Temelleri – Gelişimi, Hukuk Devletinin Kökenleri**, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2001, s. 114.

⁷¹ Bkz. Montesquieu, s. 177.

⁷² Bkz. Ertaş, s. 45.

⁷³ Ertaş, s. 49.

geleneksel olarak mutlak monarşi ile yönetilen bir siyasal düzene adapte edilmesi pek tabii yasama, yürütme ve yargı iktidarlarını kendisinde toplayan hükümdardan yasama ve yargının alınarak hükümdardan ayrı ve bağımsız organlara verilmesiyle söz konusu olabilir⁷⁴.

Yasama, yürütme ve yargı organlarının modern anlamda ayrıldığı ilk ülke İngiltere olarak belirtilmektedir⁷⁵. Bunu tetikleyen unsur olarak 17. yüzyılda Kral ile Parlamento arasında yaşanan anayasal ihtilaflar ve siyasal krizler gösterilmektedir⁷⁶. Yukarıda da değindiğimiz gibi İngiltere’de kralın iktidarının bir daha geri gelmemek üzere sınırlandırılması ve günümüze değin sürecek istikrarlı bir sınırlı yönetimin tesisi 1688 Devrimi sonucunda gerçekleşmiştir. Nitekim İngiliz Parlamentosu ile Kral arasındaki iktidar paylaşımından kaynaklı anlaşmazlıkların sonucunda ortaya çıkan Şanlı Devrim ile İngiliz siyasal düzende yasama ve yürütme iktidarı arasındaki ayrılık ve yargı bağımsızlığı gibi prensipler önem kazanmıştır⁷⁷. Bununla birlikte şu hususu da önemle belirtelim ki Stuart Hanedanlığı’ndan birtakım hükümdarların eğilimleri ve çabaları dışında İngiliz yönetimi hiçbir zaman tam anlamıyla mutlak olmamıştır. Nitekim İngiliz siyasi tarihinde kral, yönetimi açısından zaruri olan mali ve askeri kaynakları temin için soyluların desteğine her zaman ihtiyaç duymuştur⁷⁸. Bu desteğin karşılığında da kral yönetme yetkisi dâhilinde olan unsurlardan birtakım tavizler vererek Parlamento’nun desteği ile yönetimini sürdürmek durumunda kalmıştır⁷⁹.

⁷⁴ İngiliz siyaset bilimci Maurice Vile kuvvetler ayrılığı ilkesini saf haliyle şu şekilde formüle etmiştir:

“Siyasal özgürlüğün sağlanması ve sürdürülmesi için devletin yasama, yürütme ve yargı olarak üç organa veya bölüme ayrılması zorunludur. Bu üç organın her biri açısından yasama, yürütme ve yargıya tekabül eden tanımlanabilir fonksiyonlar vardır. Devletin her bir organı kendi fonksiyonunun yerine getirilmesi ile sınırlı kalmalı ve diğer organların fonksiyonlarına tecavüz etmesine izin verilmemelidir. Dahası devletin bu üç organını oluşturan kişiler ayrı ve bağımsız olmalı, hiç kimsenin aynı anda birden fazla organın üyesi olmasına izin verilmemelidir. Bu şekilde organlar birbirini frenleyebilecek ve hiçbir grup devlet mekanizmasını kontrol edemeyecektir.” Bkz. Vile, s. 14. Kuvvetler ayrılığı ilkesinin alt ilkeleri, saf ve modern görünümleri için bkz. Ertaş, s. 105 vd.

⁷⁵ Sajó, s. 71.

⁷⁶ M. Elizabeth Magill, “The Real Separation in Separation of Powers Law”, **Virginia Law Review**, Vol. 86, No. 6, (September 2000), <http://www.jstor.org.ezproxy.ub.unimaas.nl/stable/pdf/1073943.pdf>, (10.04.2020), ss. 1162 -1163; Martinez, s. 549.

⁷⁷ Martinez, s. 549.

⁷⁸ Loveland, s. 87.

⁷⁹ Loveland, ss. 87-88.

Şanlı Devrim'in Parlamento lehine hukuksal kazanımı olarak nitelendirebileceğimiz ve dönemin Kralı III. William tarafından onaylanarak yürürlüğe giren 1689 Bill of Rights, 1. maddesinde Parlamento'nun rızası olmaksızın hükümdarın kanunları ilga etme, kanunların uygulanmasını askıya alma ve kanunları uygulama yetkisini kullanamayacağını hükme bağlamıştır⁸⁰. Aynı kanunun 4. ve 6. maddeleri hükümdarın harcaması için vergi alınması ve barış döneminde ordunun toplanarak hazır bulundurulmasını da Parlamento'nun onayına tabi kılmıştır. Yine Bill of Rights'ta serbest seçim ilkesi, yasama sorumsuzluğu, jüri üyelerinin liyakatle belirlenmesi gibi anayasal ilkelere de yer verilmiştir. Şanlı Devrim'in diğer bir önemli anayasal kanunu olan ve esasen veraset kurallarına ilişkin prensipleri hükme bağlamak için çıkartılan 1701 Act of Settlement da devlet iktidarının sınırlandırılmasına ve ayrılmasına ilişkin hükümler ihtiva etmekteydi⁸¹. Nitekim ilgili kanun, kralın bünyesinde görev yapan veya kraldan maaş alan kişilerin Avam Kamarası üyesi olmasını yasaklamıştır. Bu husus yasama ve yürütme organları arasındaki şahsi ayrılığın sağlanması açısından önemlidir. Yine aynı kanun ile yargıçların iyi halleri devam ettiği sürece görevde kalabileceklerini ve sadece Parlamento tarafından görevden alınabileceklerini hükme bağlamıştır. Bu hükümler karşısında 1701 Act of Settlement'ın hem hükümdarın Parlamento üzerindeki nüfusunu azaltmaya hem de yargı bağımsızlığını sağlamaya yönelik hükümler içerdiğini söyleyebiliriz⁸².

Günümüz İngiliz siyasal düzeni kuvvetler ayrılığından çok kuvvetler birliği (fusion of powers) ile anılmaktadır⁸³. Bunun altında yatan kurumsal sebep ise pek tabii yürütme organı üyeleri başbakan ve bakanların aynı zamanda parlamenter olmaları ve Parlamento çalışmalarına katılabilmeleridir⁸⁴. İlk örneği İngiltere olan parlamenter hükümet sisteminde yürütme işlevini fiilen yerine getiren başbakan ve bakanların yasama organı bünyesinde teşekkül etmesi sistemin gerçek anlamda kuvvetler ayrılığı sistemi olmasını engelleyici niteliktedir. İngiliz hükümet sisteminin tam anlamıyla bir kuvvetler ayrılığı sistemi olmaması karşısında Montesquieu'nün kuvvetler ayrılığını betimlerken İngiliz siyasal düzenini

⁸⁰ Bill of Rights'ın tam metni için bkz. English Bill of Rights, http://avalon.law.yale.edu/17th_century/england.asp, (11.04.2020).

⁸¹ Act of Settlement'ın tam metni için bkz. Act of Settlement, 1701, <http://www.jacobite.ca/documents/1701settlement.htm>, (12.04.2020).

⁸² Martinez, s. 549.

⁸³ Sartori, s. 853; Heringa, s. 30.

⁸⁴ Heringa, s. 30.

örnek olarak İngiliz sisteminden unsurlara yer vermesinin çok da isabetli olmadığı belirtilmektedir⁸⁵. Yine İngiltere'nin tam olarak kuvvetler ayrılığı olmaması karşısında düşünürün İngiliz siyasal düzeni üzerindeki gözlemlerinin de tam olarak İngiliz sisteminin yapısıyla örtüşmediği belirtilmektedir⁸⁶. İngiliz anayasal düzeninde yasama ve yürütme organları arasında Montesquieu'nün belirttiği şekilde bir ayrılıktan ziyade bir işbirliğinin olduğu belirtilmektedir⁸⁷.

Yürütme yetkisini kullanan başbakan ve bakanların Parlamento bünyesinden teşekkül ettiği parlamenter hükümet sistemine ev sahipliği yapan günümüz İngiliz siyasal sistemini tam olarak kuvvetler ayrılığı sistemi olarak nitelendiremeyiz. Ancak bu husus 1688 Devrimi akabinde İngiltere'de kuvvetler ayrılığı ilkesinin kurumsallaşmadığı anlamına gelmez. Şöyle ki Şanlı Devrim akabinde çıkarılan 1689 Bill of Rights ile yasama yetkisinin kullanılmasındaki inisiyatifin kraldan Parlamento'ya geçtiğini söylersek yanlış yapmış olmayız. Bu şekilde o döneme değin yasama ve yürütme iktidarlarını elinde toplayan Kral, Şanlı Devrim akabinde yürütme yetkisi ile yetinmek zorunda kalmış, Westminster Parlamentosu ise bir danışma organının ötesinde otonom bir yasama iktidarı hüviyetine bürünmüştür. Bu gelişme ise pek tabii yasama ve yürütme iktidarları arasındaki fonksiyonel ve kurumsal ayrılığın oluşması anlamına gelmektedir.

1689 Bill of Rights ile 1701 Act of Settlement'ın yürürlüğe girmesinin hemen akabinde yürütme yetkisi fiilen Parlamento içerisinde çıkan bakanlara geçmemiştir. Nitekim bu dönemde kralın devlet yönetiminde pasif hale geldiğini söylemek güçtür. Başka bir ifadeyle Parlamento'nun Kral karşısında siyasal ve anayasal zaferi ile sonuçlanan 1688 Devrimi, Westminster Parlamentosu'nu yasama iktidarı haline getirmekle birlikte kralın yürütme iktidarı hüviyetine müdahale etmemiştir. Yani 1688 Devrimi sonrasında kralın günlük politikaları belirlediği, bakanlarını serbestçe atadığı ve görevden aldığı bir düzen vardı. Başka bir ifadeyle Şanlı Devrim sonrasında İngiltere'de hem kralın hem de Parlamento'nun devlet yönetimi

⁸⁵; Carl J. Friedrich, **Sınırlı Devlet**, Çev. Mehmet Turhan, Gündoğan Yayınları, İstanbul, 1999, s. 35. Turhan, s. 90; Arslan, s. 29.

⁸⁶ Vile, s. 93; Ergun Özbudun, **Türk Anayasa Hukuku**, 17. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara, 2017, s. 191; Bülent Nuri Esen, **Anayasa Hukuku: Genel Esaslar**, Ayyıldız Matbaası, Ankara, 1970, s. 243; Turhan, s. 90. Gönenç, s. 66; Hilaire Barnett, **Constitutional and Administrative Law**, 8th Edition, Routledge, London and New York, 2011, s. 81.

⁸⁷ Esen, s. 243; Teziç, ss. 493-494.

ve politika belirlemede etkin olduğu düalist/ikinci parlamenter hükümet sistemi söz konusuydu. Bu sistem demokratik meşruiyeti olmayan kralın politika belirleyen iki iktidardan birisi yürütmeye sahip olması sebebiyle demokratik değildi ancak kuvvetler ayrılığı ile de çelişki oluşturmuyordu. Nitekim yasama ve yürütme fonksiyonları sırasıyla Parlamento ve Kral şeklinde birbirlerinin varlığına son veremeyen ayrı iki organ ya da birim tarafından yürütülmekteydi⁸⁸.

18. yüzyılın ilk dönemlerinde İngiliz siyasal düzeninde kralın yürütme yetkisini tek başına kullandığını ve bakanlarını da serbestçe seçme eğiliminde olduğunu görmekteyiz⁸⁹. Günümüz İngiliz siyasal düzeninin iskeleti ise 18. ve 19. yüzyılda şekillenmiştir⁹⁰. İngiltere’de yürütme yetkisinin fiilen kraldan Parlamento bünyesinden çıkan başbakan ve bakanlara geçmesinde 1689 Bill of Rights’ın vergilerin Parlamento’nun rızasıyla alınacağına ilişkin hükmü etkili olmuştur. Harcama yapmak için Parlamento ile iyi geçinmek durumunda olan kral zamanla Parlamento’nun güvenine dayanan kişileri bakanları arasından seçmek zorunda bırakılmıştır. Kralın devlet yönetimindeki etkisinin önemli ölçüde törpülenerek onun yerine başbakanın etkin olmaya başlaması ise Hannover Hanedanlığı döneminde bu hanedanlığa mensup ikinci Kral olan II. George’un hükümdarlığı (1727 – 1760) sırasında olmuştur. Nitekim Avam Kamarası üyesi ve Whig Partisi mensubu olan Robert Walpole, 1721 – 1742 tarihleri arasında Büyük Britanya’nın ilk başbakanı sıfatıyla görev yapmıştır⁹¹. Robert Walpole’un başbakanlık dönemi ve bu dönemi izleyen süreçte Britanya’da yürütme yetkisi artık etkin olarak kral değil başbakan ve bakanlar tarafından kullanılmaya başlanmıştır⁹².

İngiltere’de Parlamento’nun Kral II. James ile girişmiş olduğu mücadeleyi kazanması ve akabinde III. William ile eşi II. Mary’nin hükümdarlıklarının başlaması sonucunda çıkarılan anayasal kanunlar ile Westminster Parlamentosu’nun yasama iktidarına bürünmesi söz konusu olmuştur. Bu açıdan Parlamento’nun Kral III. William’ı hâlihazırda

⁸⁸ Yürütme organı tarafından parlamentonun feshi veya Avam Kamarası seçimlerinin yenilenmesi monist/tekçi parlamenter sisteme geçilmesiyle birlikte İngiliz siyasal düzenine yerleşmiştir.

⁸⁹ John Alder, **General Principles of Constitutional and Administrative Law**, 4th Edition, Palgrave Macmillan, Bristol, 2002, ss. 66-67.

⁹⁰ Alder, s. 67.

⁹¹ Bkz. George Jones, **The Power of the Prime Minister**, The Constitution Society, London, 2016, s. 15 vd.

⁹² Bu konu için bkz. Miller, ss. 68, 72 – 75; Alder, s. 67.

kendisinde bulunan birtakım teşrii yetkilerden Parlamento lehine vazgeçmeye ikna etmesi ve bunun sonucunda yürürlüğe giren 1689 Bill of Rights, İngiltere’de yasama ile yürütme organları arasındaki ayrılığın, düalist/ikinci parlamenter sistemin ve parlamentonun egemenliği ilkesinin kurumsallaşmasına yol açmıştır. Bununla birlikte zaman içerisinde kralın aktif siyasetten uzaklaşarak yürütme yetkisini fiili olarak Parlamento’dan çıkan başbakan ile bakanların kullanmaya başlaması, yürütme iktidarının demokratik olmasına ve temsil kabiliyetine katkı yapmakla birlikte yasama ve yürütme arasındaki ayrılığı törpülemiştir⁹³.

1688 Devrimi ve Devrim’in en önemli anayasal belgesi 1689 Bill of Rights ile İngiltere’de uygulamaya konan parlamenter hükümet sistemi 18. yüzyılın sonu ve 19. yüzyılın başında anayasal monarşiye geçmek isteyen ülkelerin anayasaları tarafından örnek alınmıştır⁹⁴. Söz gelimi kuvvetler ayrılığı ilkesine büyük önem veren 1789 Fransız Devrimi⁹⁵’nin başlangıçtaki amacı Fransa’da İngiliz tipi bir anayasal monarşi inşa etmektir. Nitekim Fransız Devrimi’nin ürünü olan 1791 Anayasası yürütme yetkisinin Kralda olduğu bir parlamenter hükümet sistemi öngörmektedir. Fransa’da 1792 yılında cumhuriyet ilan edilmiş ve akabinde kabul edilen 1793 Anayasası’nda cumhuriyet rejimi öngörülmüştür⁹⁶. 1791 Anayasası’nın III.

⁹³ Düalist/İkinci ve Monist/tekçi parlamenter sistem hakkında açıklama için bkz. Kazuyuki Takahashi, “Contemporary Democracy in a Parliamentary System”, **Law and Contemporary Problems**, Vol. 53, No. 1, The Constitution of Japan: The Fifth Decade: [Part 1] (Winter, 1990), <http://www.jstor.org/stable/pdf/1191830.pdf?refreqid=excelsior%3A9721ea05826d139edf494f6582eac5fc>, (02.04.2020), s. 107.

⁹⁴ Bu hususta 1787 Amerikan Anayasası cumhuriyet rejimi ve kuvvetlerin sert ayrılığı olarak bilinen başkanlık sistemini benimsemiştir. Lakin bu tercihte yadırganacak bir durum da yoktur. Nitekim Amerikan Bağımsızlık Savaşı (1775-1783) Westminster Parlamentosu’nun, Parlamento’da temsil edilmeyen Kuzey Amerika Kıtası’ndaki İngiliz Kolonilere yönelik koyduğu yüksek vergiler ve düzenleyici işlemler sonucunda patlak vermiştir. Bu husus İngiliz monarşisine ve Westminster Parlamentosu’na tepkinin sonucu olan Bağımsızlık Savaşı sonrası kurulan devletin yapısına doğrudan yansımıştır. Bkz. Bkz. Mark Tushnet, **The Constitution of the United States - A Contextual Analysis**, 2nd Edition, Hart Publishing, Oxford and Portland, Oregon, 2015, s. 9 vd.; John R. Vile, **A Companion to the United States Constitution and Its Amendments**, 5th Edition, Praeger, Santa Barbara, California, Denver, Colorado, Oxford, England, 2010, s. 1. vd.

⁹⁵ Nitekim 1789 Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi 16. maddesinde “*kuvvetler ayrılığının sağlanmadığı veya hakların güvence altında olmadığı toplumların anayasası yoktur.*” ifadesine yer vermektedir. Bildirge’nin tam metni için bkz. Declaration of the Rights of Man – 1789, http://avalon.law.yale.edu/18th_century/rightsof.asp, (17.04.2020).

⁹⁶ 1789 Devrimi’nin başında XVI. Louis yönetme hakkının sınırlı bir şekilde sınırlandırılmasına razı olsa da Milli Meclis’in Kral’ın yetkileri konusunda temel değişiklikler yapmaya başlaması üzerine Kral’ın bu duruma tepki gösterdiğini görmekteyiz. *YUHFD Cilt. XV No.2 (2020)*

başlığının 3. maddesi “Yasama yetkisi halk tarafından serbestçe seçilen geçici temsilcilerden oluşan Milli Meclis’e verilmiştir.” hükmüne yer vermektedir. 1791 Anayasası’nın III. başlığının 4. maddesi “yönetim monokratik olup yürütme yetkisi Kral’ın otoritesi altında bakanlar ve diğer sorumlu görevliler tarafından kullanılmak üzere Krala verilmiştir.” ifadesini içermektedir. Bu iki hüküm bir arada düalist/ikici parlamenter sistemi çağrıştırmaktadır. Yine benzer şekilde anayasal monarşiyi benimseyen 1791 Polonya-Litvanya Birliği Anayasası⁹⁷, 1814 Norveç Anayasası⁹⁸, 1815 Hollanda Anayasası⁹⁹ ve 1831 Belçika Anayasası¹⁰⁰,’nda Şanlı Devrim sonrası oluşan İngiliz siyasal düzeninin etkilerini ve yansımalarını görmek mümkündür.

Özetle şu husus belirtebiliriz ki Westminster Parlamentosu’nun mutlak yönetim yanlısı Kral II. James ile girdiği mücadeleyi kazanarak yeni Kral olarak belirlediği III. William’ı 1689 senesinde Bill of Rights’ı onaylamaya ikna etmesi, İngiliz siyasal düzeninde bir daha ortadan kalkmamak üzere sınırlı devletin, parlamentonun egemenliğinin ve parlamenter hükümet sisteminin temellerini atmıştır. Kralın teşrii yetkilerini önemli ölçüde

Nitekim 1791 Anayasası kralın geleneksel yetkilerini yasama organı ile birlikte kullanılmasını öngörmüştür. Anayasa taslağı üzerinde son değişikliklerin yapıldığı dönemde kraliyet ailesi gizli bir şekilde Paris’ten Fransa’nın doğu sınırına kaçmaya çalışırken yakalanmıştır. Aynı dönemde Kraliçe Marie –Antoinette’in kardeşi olan Kutsal Roma İmparatoru ve Avusturya Arşidükü II. Leopold’un ordusu devrim esnasında Fransa’dan göç eden aristokratlar ve Kral’ın kardeşleri ile birlikte Fransız sınırına konuşlanmıştı. Bu gelişmeler üzerine Fransız Milli Meclisi 22 Eylül 1792 tarihinde aldığı bir kararla monarşiyi kaldırarak cumhuriyeti ilan etmiştir. R. Jack Censer ve Lynn Hunt, **Liberty, Equality, Fraternity: Exploring The French Revolution**, The Pennsylvania University Press, Canada, 2008, ss. 62 – 66.

⁹⁷ Bkz. Mark F. Brzezinski, “Constitutional Heritage and Renewal: The Case of Poland”, **Virginia Law Review**, Vol. 77, No. 1 (Feb., 1991), https://www.jstor.org/stable/pdf/1073115.pdf?_=1466013323744, (18.04.2020), s. 63.

⁹⁸ Bkz. David Redvaldsen, “Great Britain and the Norwegian constitution of 1814”, **Parliaments, Estates and Representation**, Routledge, 2014, <https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/02606755.2014.946828?needAccess=true>, (18.04.2020), s. 182 vd.

⁹⁹ Bkz. Leonard F.M. Besselink, **Constitutional Law of the Netherlands**, Ars Aequi Libri, Nijmegen, 2004, ss. 14-16.

¹⁰⁰ Bkz. Denis Baranger ve Christina Murray, “Systems of Government”, **Routledge Handbook of Constitutional Law**, (Ed. Mark Tushnet, Thomas Fleiner and Cheryl Saunders), London and New York, 2013, s. 77; Alain Wijffels, “The French-Dutch Heritage of the Belgian Constitution of 1830”, **Journal of Constitutional History (Giornale di Storia Costituzionale)**, No. 19, 2010, http://www.storiacostituzionale.it/doc_19/Wijffels_GSC19.pdf, (18.04.2020), ss. 135- 136.

kaybetmesi ve elinde yürütme yetkisinin kalmasıyla yasama ve yürütme arasında fonksiyonel ve kurumsal ayrılık da sağlanmıştır. Bundan dolayı kuvvetler ayrılığının kurumsallaşmasının ilk örneğinin İngiltere olduğunu söyleyebiliriz. İngiliz yönetim sisteminin monist parlamentarizme evrilmesiyle sistemin bir tür kuvvetler birliğine büründüğünden bahsedebiliriz ki bu da 18. yüzyılın ikinci çeyreğinden itibaren gerçekleşmeye başlamıştır¹⁰¹. Bu şekilde yönetim de demokratik hüviyete bürünmeye başlamış ama yürütmenin yasama bünyesinden teşekkül etmesi sonucunda yasama ve yürütme arasındaki kurumsal ve fonksiyonel ayrılık yerini bir tür kaynaşmaya bırakmıştır¹⁰². Şu hususu da belirtelim her ne kadar yasama ve yürütme arasında fonksiyonel ve kurumsal ayrılık zayıf olsa da kuvvetler ayrılığı ilkesi, hukuk devleti ve parlamentonun egemenliği ilkeleri ile birlikte İngiliz anayasal sisteminin temel yapı taşları olarak görülmektedir¹⁰³. Bu açıdan her ne kadar uygulamada yasama ve yürütme organlarının tam anlamıyla ayrılığına sahne olmasa da kodifiye edilmemiş yumuşak İngiliz Anayasası ve İngiliz anayasa hukuku öğretisi kuvvetler ayrılığı ilkesine kuramsal açıdan çok büyük önem atfetmektedir.

II. WESTMINSTER PARLAMENTOSU'NUN YAPISI VE İNGİLİZ KANUN YAPIM SÜRECİ

A. WESTMINSTER PARLAMENTOSU'NUN YAPISI VE PARLAMENTO ÜYELERİNİN BELİRLENME USULÜ

1. Genel Olarak

Birleşik Krallık Parlamentosu, üyeleri doğrudan halk tarafından seçilen ve Parlamento'nun alt kanadı olarak bilinen Avam Kamarası ile üyeleri seçimle göreve gelmeyen ve Parlamento'nun üst kanadı olan Lordlar

¹⁰¹ Günümüzde kuvvetler ayrılığı ilkesini yasama ve yürütme organları arasındaki ilişkiler bakımından kuvvetler dengesi olarak algılamak doğru olacaktır. Modern anayasal düzenlerde fonksiyonel, kurumsal ve şahsi düzeyde asıl ayrılık yargı organının yasama ve yürütme organlarından ayrılığıdır. Kuvvetlerin sert ayrılığı olarak bilinen Amerikan anayasal düzeninde dahi yasama ve yürütme organları keskin bir şekilde ayrılmamaktadır. Bkz. Ertaş ss. 430-431.

¹⁰² Hemen belirtelim Birleşik Krallık'ta hükümet teknik olarak hükümdarın hükümetidir. Başka bir deyişle yürütme yetkisi şeklen de olsa hükümdardadır. Ancak kral ya da kraliçenin yürütme yetkisi dâhilindeki bir konuda takdir yetkisi kullanması veya tek başına karar alması söz konusu değildir. Nitekim hükümdarın bütün işlemleri başbakan veya ilgili bakanın karşı - imzasına tabidir. Bu husus ilgili işlemin arkasında başbakan veya ilgili bakanın iradesinin olduğu anlamına gelir.

¹⁰³ Barnett, s. 80. Gerçekten de hemen hemen tüm İngiliz anayasa hukuku kitaplarında kuvvetler ayrılığı başlıklarına veya konularına rastlamak mümkündür.

Kamarası'ndan oluşmaktadır. Ortaçağ'da danışma işlevi olan ve kral nezdinde toplanan feodal Kral Konseyi'nin geçirdiği evrim sonucunda ortaya çıkan Birleşik Krallık Parlamentosu'nda 14. yüzyıldan beri iki meclis ayrı toplanmaktadır¹⁰⁴. Başlarda yerel grupların ve menfaatlerin temsili bir organı olarak danışma işlevi gören Parlamento, 15. yüzyıldan itibaren kanun yapımı alanında daha önemli bir rol üstlenmeye başlamıştır¹⁰⁵. Parlamento'nun iki kanadı da Londra'daki Westminster Sarayı'nda bulunduğu için Birleşik Krallık Parlamentosu Westminster Parlamentosu olarak da anılmaktadır¹⁰⁶.

2. Avam Kamarası

Avam Kamarası, Birleşik Krallık Parlamentosu'nun İngiliz halkını temsil eden kanadıdır. İsmi, kuruluşundan bu yana Parlamento'da temsil edilen ve daha sonra ayrı bir şekilde Lordlar Kamarası'nda toplanan feodal soylular ve ruhbandan farklı olarak halk/avam veya bölgesel düzeydeki toplumları işaret etmektedir¹⁰⁷. Parlamento'ya ilk defa 13. yüzyılın sonlarında çağrılan Avam, 1295 yılında Kral I. Edward nezdinde toplanan ve Model Parlamento olarak anılan parlamentoya dâhil edilmiştir¹⁰⁸. Başlangıçta Avam Kamarası; çeşitli ilçelerin, şehirlerin ve kırsal bölgelerin temsilcilerinden oluşmakta iken 1830'lardan itibaren oy hakkının genişlemesi sonucunda nüfusun büyük bir kısmı Avam Kamarası nezdinde gerçek anlamda temsil edilmeye başlamıştır¹⁰⁹. Halkın Temsili Kanunu (The Representation of the People Act of 1832), bir kişinin oy hakkına sahip olması için mülkiyetinde olması gereken asgari mal/mülk sınırını düşürmüş ve seçim bölgelerini daha adil bir şekilde düzenlemiştir. Yine Representation of the People Act 1918 ile kadınlar oy hakkına sahip olmuş; Representation of the People (Equal Franchise) Act 1928 ile oy hakkına sahip olabilmek için gerekli olan

¹⁰⁴ Heringa, s. 134.

¹⁰⁵ Peter Leyland, *The Constitution of United Kingdom - A Contextual Analysis*, 2nd Edition, Hart Publishing, Oxford, Portland and Oregon, 2012, s. 106. Tudor Hanedanlığı hükümdarları VIII. Henry, I. Mary ve I. Elizabeth dönemlerinde İngiliz Parlamentosu her ne kadar pasif bir role büründürülse ve keyfi olarak toplandırılıp yine istenildiği zaman azledilse de Parlamento'nun onayı kralın gelirleri arttırması için gereklidi. Yine İngiliz tarihinde 17. yüzyılda yaşanan çarpışmaların asli sebebi Kral'ın Parlamento olmaksızın yönetme girişimleriydi. Bu ise kralın Parlamento'nun iki kanadının rızası olmaksızın kanun çıkarmayacağı şeklindeki yerleşik uygulamanın görmezden gelinmesiydi. Leyland, s. 106.

¹⁰⁶ Heringa, s. 134.

¹⁰⁷ Heringa, s. 135.

¹⁰⁸ Heringa, s. 135; Barnett, s. 431.

¹⁰⁹ Heringa, s. 135.

mülkiyet şartı kaldırılmış ve asgari oy verme yaşı, kadınlar ve erkekler için aynı olacak şekilde belirlenmiştir¹¹⁰.

Fixed-Term Parliaments Act 2011 ile Avam Kamarası seçimlerinin beş yılda bir yapılması öngörülmektedir¹¹¹. Bununla birlikte Parliament Act 1911'in II. bölümünün 2. maddesinin birinci fıkrası gereğince bu beş yıllık dönemi uzatmak için Lordlar Kamarası'nın da onayının zorunlu olduğu bir kanuni düzenleme yapılmalıdır¹¹². Fixed-Term Parliaments Act 2011'in II. bölümü uyarınca beş yıllık seçim döneminden önce erken seçim yapılabilmesi, Avam Kamarası üye tamsayısının en az üçte ikisinin bu yönde bir karar alması ya da hükümete verilen güvensizlik oyunu müteakip on dört gün içerisinde bir hükümete güvenoyu verilmemesi durumunda mümkündür. Fixed-Term Parliaments Act 2011 yürürlüğe girmeden önce parlamentonun feshi başbakanın tavsiyesi ile kraliçe tarafından gerçekleştirilmekteydi. Başka bir ifadeyle parlamentonun feshi ve genel seçimlerin yenilenmesi başbakanın inisiyatifindeydi¹¹³. Fixed-Term Parliaments Act 2011 ile parlamentonun feshi, kraliyet imtiyazı (royal prerogative) kapsamında çıkarılmıştır¹¹⁴.

Avam Kamarası seçimleri için Birleşik Krallık ülkesi, her biri tek temsilci çıkararak 650 seçim çevresine bölünmüştür. Avam Kamarası seçimlerinde *first-past-the-post* (tek turlu tek isimli çoğunluk sistemi) uygulanmaktadır. Nitekim toplam 650 üyesi olan Avam Kamarası'ndaki her bir temsilci bir seçim çevresini temsil etmektedir¹¹⁵. Bir seçim çevresinde en çok oyu alan aday, ilgili seçim çevresi bünyesindeki seçimi kazanarak Avam Kamarası üyesi olmaktadır¹¹⁶. Basit çoğunluk sistemi de diyebileceğimiz *first-past-the-post* sistemi İngiliz siyasetinde büyük

¹¹⁰ Heringa, s. 135.

¹¹¹ Bkz. Fixed – Term Parliaments Act 2011 §1/3. Fixed-Term Parliaments Act 2011'in tam metni için bkz. <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2011/14/contents>, (05.09.2019).

¹¹² Parliament Act 1911'in tam metni için bkz. <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/Geo5/1-2/13/contents>, (05.09.2019).

¹¹³ Barnett, s. 349.

¹¹⁴ Heringa, s. 135.

¹¹⁵ Heringa, s. 135; Barnett, s. 346. Fransa, Belçika ve Hollanda'da Parlamento üyelerinin seçildikleri seçim çevrelerini değil de tüm halkı temsil ettiği anlayışının hâkim olduğu sistemlerin aksine Birleşik Krallık geleneğinde Avam Kamarası üyelerinin seçildikleri seçim çevreleri ile sıkı bir şekilde bağdaştırılmaları söz konusudur. Nitekim Avam Kamarası üyeleri de oturumlar sırasında birbirlerine temsil ettikleri seçim çevresi ile seslenmektedir. Heringa, s. 135. Nitekim Avam Kamarası üyeleri siyasi destekçileri olsun ya da olmasınlar seçim bölgelerinin menfaatlerini temsil ederler. Leyland, s. 117.

¹¹⁶ Heringa, s. 135. Leyland, s. 109; Loveland, s. 222; Alder, s. 251.

partilerin hâkimiyetine yol açmaktadır¹¹⁷. II. Dünya Savaşı'nın sonundan beri Muhafazakâr Parti ve İşçi Partisi Parlamento'da hükümet ve muhalefet¹¹⁸ sıralarında birbirlerinin alternatifleri olarak yer almaktadırlar¹¹⁹. Bu sebeple Liberal Demokrat Parti gibi siyasi partiler, mevcut seçim sistemine küçük partilerin yetersiz temsiline yol açtığı için karşı çıkmakla birlikte sistemi savunanlar ise dar bölge çoğunluk sistemin net sonuçlar verdiğini ve aşırı görüşlü partileri güçlenmesini önlediğini belirtmektedir¹²⁰. Benimsenen seçim sistemi çoğunlukla tek partinin Avam

¹¹⁷ Leyland, s. 108. Söz gelimi 1997 Avam Kamarası seçimlerinden birinci parti çıkan İşçi Partisi, geçerli oyların %43,2'sini almasına rağmen 659 sandalyeli Avam Kamarası'nda 418 üye kazanmıştır. İkinci olan Muhafazakâr Parti geçerli oyların % 30,7'sini almasına rağmen Avam Kamarası'nda 165 üye kazanmıştır. Seçimden üçüncü olarak çıkan Liberal Demokrat Parti ise geçerli oyların %16,8'ini almasına rağmen Avam Kamarası'na sadece 46 üye gönderebilmiştir. Bkz. "1997 General election results summary", <http://www.ukpolitical.info/1997.htm>, (19.09.2019). Bu hususta yakın tarihe ilişkin bir örnek verecek olursak 2017 yılında yapılan en son Avam Kamarası seçimlerinden birinci çıkan Muhafazakâr Parti geçerli oyların %42,4'ünü alarak 650 sandalyeye sahip Avam Kamarası'na 317 temsilci göndermiştir. Seçimden ikinci parti olarak çıkan İşçi Partisi geçerli oyların %40,0'ını alarak Avam Kamarası'nda 262 sandalye kazanmıştır. Bkz. "General Election 2017: full results and analysis", House of Commons Library, <https://researchbriefings.parliament.uk/ResearchBriefing/Summary/CBP-7979>, (19.09.2019).

¹¹⁸ İngiliz siyasal düzeninde muhalefet (opposition), Avam Kamarası'nda bulunan ve hükümette yer almayan en büyük siyasi partiyi belirtmek için kullanılır. "Opposition (The)", <https://www.parliament.uk/site-information/glossary/opposition-the/>, (23.09.2019).

¹¹⁹ Leyland, ss. 109. 18. ve 19. yüzyıl boyunca Toryler ve Whigler Parlamento'da egemen olmakla birlikte sırasıyla mülk sahibi (ancak soylu statüsünde olmayan) seçkin sınıf ile sınıai girişimciler şeklinde toplum nezdindeki dar sayılabilecek grupları temsil etmekteydiler. 19. yüzyılın sonunda Torylerden türeyen Muhafazakârlar ile Whiglerden türeyen Liberaller İngiliz siyasetinde gücü elinde bulunduran başlıca iki partiydi. Sendikal hareketlerin sözcüsü olarak ortaya çıkan İşçi Partisi 19. yüzyılın sonunda kurulmuştu. I. Dünya Savaşı sonrasında İşçi Partisi Liberal Parti'nin yerine geçerek merkezin solundaki ana parti olmaya başladı. Bununla birlikte İşçi Partisi 1945 senesine dek genellikle muhalefette kalmıştır. Leyland, ss. 108-109. Hemen belirtelim Avam Kamarası'nda hükümet partisine veya "gölge hükümet (*shadow government*)" olarak geçen muhalefet partisine üye olmayan kişiler "*backbenchers*" olarak anılmaktadır. Leyland, s. 115.

¹²⁰ Leyland, s. 112. 2011 yılında Birleşik Krallık'ta first-past-the-post olarak bilinen seçim sisteminin değiştirilmesini öngören bir kanun hakkında referandum yapılmıştır. *Alternative vote system (alternatif seçim sistemi)* olarak adlandırılan söz konusu yeni seçim sistemi, her biri tek parlamentarı çıkararak seçim çevrelerinde seçimi kazanmak için en çok oyu almak yeterli olmayıp oyların mutlak çoğunluğunun kazanılması gerekmektedir. Yine önerilen seçim sistemi seçmenlere, seçime giren adayları tercihlerine göre sıralama imkânı tanımıştır. Eğer seçmenlerin ilk tercihleri bazında hiçbir aday oyların mutlak çoğunluğunu elde edemez ise en başarısız olan aday elenecek ve elenen o adayı ilk tercihine yazan

Kamarası'nda çoğunluğu elde etmesine ve tek parti hükümetlerine yol açmaktadır. Parlamento'daki çoğunluk partisinin politikalarını hayata geçirmek için başka partiler ile uzlaşma ihtiyacı olmadığı için nispi temsil sisteminin aksine benimsenen first-past-the-post seçim sistemi genellikle istikrarlı ve kararlı hükümetlerin kurulmasını sağlamaktadır¹²¹. Bununla birlikte İngiliz siyasetinde çok rastlanılmasa da 2010 ve 2017 genel seçimlerindeki gibi hiçbir siyasi partinin Avam Kamarası'nda çoğunluğa sahip olamaması söz konusu olabilir¹²². Bu şekilde hiçbir siyasi partinin tek başına Avam Kamarası'ndaki çoğunluğa sahip olmadığı ve azınlık ya da koalisyon hükümetinin kurulduğu Parlamento'ya "*Hung Parliament*" denilmektedir¹²³.

Benimsenen seçim sisteminin bir sonucu olarak partilerin ülke çapında aldığı oy ile Avam Kamarası'nda kazandığı üyelik sayısı arasındaki orantı düşük olabilmektedir¹²⁴. Başka bir ifadeyle first-past-the-post seçim sisteminin diğer bir sonucu da ülke genelinde daha fazla oy almış fakat pek az seçim bölgesinde birinci olmuş bir siyasi partinin, ülke genelinde çok daha düşük oy almasına rağmen daha fazla seçim bölgesinde birinci olan bir siyasi partiden çok daha az temsilci çıkarmasıdır. Nitekim 2017 Avam Kamarası seçimlerinde Liberal Demokrat Parti ülke genelinde geçerli oyların %7,4'üne tekabül eden 2.371,861 oy almasına rağmen Avam Kamarası'na sadece 12 temsilci gönderirken, İskoç Ulusal Partisi ülke genelinde geçerli oyların %3,04'üne tekabül eden 977,568 oy alması

seçmenlerin ikinci tercihlerine bakılacaktır. Bu ikinci tercihlerdeki oylar, ikinci sırada tercih edildikleri adaylara nakledilecek ve onların aldıkları oylara eklenecektir. Oy pusulasında sadece birinci tercihe yer veren ve başka tercih yapmayan seçmenlerin oyları herhangi bir nakil işlemine tabi tutulmayacaktır. Bu nakil işlemi sonrasında herhangi bir aday mutlak çoğunluğu elde edemezse ikinci oy nakli işlemi söz konusu olmaktadır. Bu sefer de ikinci en başarısız aday elenir ve ona ilk tercihlerinde oy veren seçmenlerin oyları, ikinci tercihlerindeki adaylara; bu ikinci başarısız adaya ilk nakil işlemi sırasında eklenen oylar ise seçmenlerin üçüncü tercihlerinde belirttiği adayın aldığı adaylara eklenir. Bu eleme ve oy nakli işlemi, kalan adaylardan birisinin oyların mutlak çoğunluğuna ulaşmasına dek devam eder. Bahsettiğimiz bu seçim sistemi 2011 yılında yapılan referandumda reddedilmiştir. Sonuç olarak günümüzde Avam Kamarası seçimlerinde uygulanan seçim sistemi halen first-past-the-post sistemidir. Heringa, s. 136.

¹²¹ Leyland, s. 112.

¹²² Hemen belirtelim 2010 Avam Kamarası Seçimi, Şubat 1974 Avam Kamarası Seçimi'nden o döneme dek hiçbir partinin Avam Kamarası'nda tek başına çoğunluğu sağlayamadığı genel seçimdir.

¹²³ Heringa, s. 198; Barnett, s. 124.

¹²⁴ Loveland, s. 222.

karşısında Avam Kamarası'nda 35 sandalye kazanmıştır¹²⁵. First-past-the-post sisteminin bir sonucu olarak ülke geneline dağılık şekilde ve seyrek nitelikte desteklenen siyasi partiler Avam Kamarası'nda sandalye kazanmakta zorlanırken İskoç ve Gal milliyetçi partileri ise ülkenin sadece belirli bölgelerinde olmakla birlikte ilgili bölgelerdeki dar seçim çevrelerinde yoğun bir şekilde desteklendikleri için Avam Kamarası'na temsilci göndermekte daha şanslılardır¹²⁶.

Yakın tarihteki en son Avam Kamarası seçimi 12 Aralık 2019 tarihinde yapılmıştır. Bu genel seçim esasında bir erken seçimdir. Bununla birlikte 12 Aralık'taki Avam Kamarası seçimleri için Fixed-Term Parliaments Act 2011'da öngörülen parlamentonun feshi sebepleri işletilmemiştir. Theresa May'in istifası akabinde Muhafazakâr Parti lideri olarak seçilen Boris Johnson, 24 Temmuz 2019'da başbakan olarak atanmasının akabinde Birleşik Krallık'ın Avrupa Birliği'nden ayrılması için gerekli olan kanunun Parlamento'dan geçirilmesi için çalışmalarına başlamıştır. Bununla birlikte Ekim ayı sonu itibarıyla Boris Johnson bir türlü Avrupa Birliği'nden çekilme kanun teklifi ile takvimini bir arada Parlamento'dan geçirmeyi başaramamıştır. Nitekim Avam Kamarası'nda 22 Ekim 2019 tarihinde yapılan oylamada kanun teklifi 299 oya karşı 329 oyla kabul edilmesine rağmen hükümetin Avrupa Birliği'nden çıkış takvimi 308 oya karşı 322 oyla reddedilmiştir¹²⁷. Bunun üzerine Boris Johnson Avam Kamarası seçimlerini yenilemek istemiş ancak Fixed-Term Parliaments Act 2011'da öngörülen ve 434 üyenin oyuna tekabül eden Avam Kamarası üye tamsayısının üçte ikisi oranına bir türlü ulaşamamıştır¹²⁸.

¹²⁵ 2017 Avam Kamarası Seçimi sonuçları ve seçim sonuçlarının detaylı bir tahlili için bkz. Vyara, Apostolova ve Diğerleri, **General Election 2017: results and analysis**, 2nd Edition, House of Commons Library, 2019, <https://researchbriefings.parliament.uk/ResearchBriefing/Summary/CBP-7979#fullreport>, (19.09.2019), ss. 8 vd.

¹²⁶ Bkz. Leyland, s. 110. Söz gelimi 2001 Avam Kamarası Seçimi'nden ülke genelinde aldığı %18 oy oranı ile üçüncü parti olarak çıkan Liberal Demokratlar bununla birlikte Avam Kamarası'ndaki sandalyelerin %7,9'una tekabül eden 52 sandalye kazanabilmiştir. Leyland, s. 110.

¹²⁷ Bkz. Jonah Shepp, "Boris Johnson Finally Gets a Brexit Win — Followed by a Huge Setback", **New York Magazine**, 23.10.2019, <https://nymag.com/intelligencer/2019/10/parliament-back-boris-johnson-brexit-deal-rejects-timetable.html>, (18.04.2020). "Brexit deal: How did my MP vote on the Withdrawal Agreement Bill?", BBC News, <https://www.bbc.com/news/uk-politics-50145265>, (18.04.2020).

¹²⁸ Nitekim 28 Ekim 2019'da Avam Kamarası'nda yapılan oylamada 299 evet oyuna karşı 70 oyla Boris Johnson'ın Avam Kamarası seçimlerini yenileme talebi reddedilmiştir. Bkz.

Brexit takvimi hususunda Parlamento'yu ikna edememesi, akabinde de Avam Kamarası seçimlerinin yenilenmesi için gerekli oyu elde edememesi üzerine Boris Johnson ilginç bir hukuksal yola başvurmuştur. Şöyle ki hükümet tarafından Avam Kamarası seçimlerinin 12 Aralık 2019 tarihinde yapılacağını hükme bağlayan bir kanun teklifi sunulmuştur. 29 Ekim 2019 tarihinde Avam Kamarası'nda yapılan oylamada 20 oya karşı 438 oyla kabul edilerek yürürlüğe giren Early Parliamentary General Election Act 2019'nın I. bölümünün 1. maddesi gereğince 12 Aralık'ta Avam Kamarası seçimleri yenilenmiştir¹²⁹. Genel Seçim sonuçlarına göre Muhafazakâr Parti kullanılan geçerli oyların %43,6'sını alarak 365 üyelik kazanmış, İşçi Partisi ise ülke genelinde 32,2 oy alarak 203 üyelik elde etmiştir. Liberal Demokrat Parti geçerli oyların %11,5'ini almasına rağmen sadece 11 sandalye kazanırken, İşkoç Ulusal Partisi ülke genelinde %3,9 oy alarak 48 sandalye elde etmiştir¹³⁰. Bu şekilde İngiliz siyasal düzeninde Hung Parliament'a ev sahipliği yapan dönem sona ererek Muhafazakâr Parti tek başına hükümeti kurmuştur.

3. Lordlar Kamarası

Lordlar Kamarası, Birleşik Krallık Parlamentosu'nun üyeleri seçimle belirlenmeyen kanadıdır. Tarihsel açıdan bakıldığında Parlamento'nun üst kanadı, kendilerine kral tarafından asalet unvanı verilen aileleri temsil etmektedir¹³¹. Nitekim Lordlar Kamarası'nda soyları Ortaçağ dönemine kadar dayanan üyeler bulunmaktadır¹³². Lordlar Kamarası üyeliği Ruhani Lordlar (Lord Spiritual) ve Dünyevi Lordlar (Lord Temporal) şeklinde iki

“Boris Johnson fails in third attempt to call early general election”, **The Guardian**, <https://www.theguardian.com/politics/2019/oct/28/boris-johnson-third-attempt-general-election-fails>, (18.04.2020).

¹²⁹ Bkz. “UK set for 12 December general election after MPs' vote”, **BBC News**, 29.10.2019, <https://www.bbc.com/news/uk-politics-50229318>, (18.04.2020).

¹³⁰ Bkz. UK results: Conservatives win majority, **BBC News**, <https://www.bbc.com/news/election/2019/results>, (18.04.2020).

¹³¹ Leyland, s. 127. 1688 Devrimi sonrasında Lordlar Kamarası'nın anayasal ve siyasal rolünün önemli olduğunu görmekteyiz. Şanlı Devrim sonrası dönemde Lordlar, İngiliz Anayasası'nın temel unsurlarından birisi olarak görülmüştür. Bu dönemde Avam Kamarası ve Lordlar Kamarası kanun yapım sürecinde sahip olunan yetkiler bağlamında iki denk ortaktı. Nitekim 1688 Devrimi Avam Kamarası'nın değil Parlamento'nun egemenliği ilkesini beraberinde getirmişti. Yine 19. yüzyılın geç döneminde dek kabine üyelerinin çoğunluğu Avam Kamarası üyelerinden değil Lordlar Kamarası üyelerinden meydana gelmekteydi. 20. yüzyıl öncesinde ise İngiliz başbakanının Avam Kamarası üyesi olması şeklindeki anayasal konvansiyon/teamül söz konusu değildi. Loveland, s. 159.

¹³² Leyland, s. 127.

kategoriden oluşmaktadır¹³³. Ruhani Lordlar, iki başpiskopos, üç belirli piskopos ve İngiliz Kilisesi'ne bağlı yirmi bir kıdemli piskopostan meydana gelmektedir¹³⁴. İngiliz Kilisesi'ne bağlı piskoposlar başbakanın tavsiyesi üzerine kraliçe tarafından atanmaktadır¹³⁵. The Bishopric of Manchester Act 1847 ve devamında gelen ilgili kanunlar, Lordlar Kamarası üyesi piskopos sayısını yirmi altı ile sınırlandırmıştır¹³⁶. Bununla birlikte Lordlar Kamarası üye sayısının gittikçe artması karşısında ruhani lordların Parlamento içerisindeki oranları ve etkileri git gide azalmıştır¹³⁷. Canterbury Başpiskoposu, York Başpiskoposu, Londra Piskoposu, Durham Piskoposu ve Winchester Piskoposu Lordlar Kamarası'nın doğal üyesidirler¹³⁸. Kalan yirmi bir piskopos bakanların tavsiyesi üzerine hükümdar tarafından atanmaktadır¹³⁹. Bu piskoposların belirlenmesi için İngiliz Kilisesi bünyesinde bir seçim yapılmadığı gibi bunlar kıdem sırası esas alınarak atanırlar¹⁴⁰. Hemen belirtelim kurulmuş ve tanınmış bir kilise olan İskoç Kilisesi Lordlar Kamarası'nda temsil edilmemektedir¹⁴¹.

Dünyevi Lordlar, Lordlar Kamarası'nın ruhban dışı üyeleridirler. Dünyevi Lordlar, yaşam boyu üyeler ve kalıtsal üyeler olmak üzere ikiye ayrılırlar. Kalıtsal üyelerin unvanı ve üyeliği gelecek kuşaklarına aktarılırken yaşam boyu üyeler ise ömür boyunca atanmakla birlikte unvanlarını ve üyeliklerini alt soylarına aktaramaz¹⁴². Tarihsel olarak kalıtsal üyeler en önemli üyelikleri meydana getirmekte olup, 20. yüzyılın sonlarına dek bunların sayılarının yaklaşık yedi yüz olması yanında sayıca

¹³³ Heringa, s. 136.

¹³⁴ Heringa, s. 136. Nitekim Lordlar Kamarası'nda soyluların olduğu kadar tanınmış ve resmi İngiliz Kilisesi'de temsil edilmektedir. Leyland, s. 127.

¹³⁵ Heringa, s. 136.

¹³⁶ Bkz. "History of the House of Lords", <https://www.parliament.uk/business/lords/lords-history/history-of-the-lords/>, (08.09.2019).

¹³⁷ Janet Lewis-Jones, **Reforming the Lords: The Role of the Bishops**, June 1999, https://www.ucl.ac.uk/_constitution-unit/sites/constitution-unit/files/41.pdf, (08.09.2019), s. 5.

¹³⁸ Bkz. Bishoprics Act 1878 § 5, <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/Vict/41-42/68/section/5>, (08.09.2019)

¹³⁹ Lewis-Jones, s. 7.

¹⁴⁰ Lewis-Jones, s. 7, 17.

¹⁴¹ Lewis-Jones, s. 7. Bununla birlikte İngiliz Kilisesi dışındaki dini grupların ya da teşekküllere mensup kişilerin Lordlar Kamarası'nda yaşam boyu üye yapılmasında herhangi bir engel bulunmamakla birlikte İngiliz Kilisesi ile eşit temsil gibi bir hususun garantisini de pek tabii ki yoktur. Leyland, s. 128.

¹⁴² Heringa, s. 136.

en çok üyeler de kalıtsal üyelere¹⁴³. Nitekim 1 Kasım 1999 tarihi itibarıyla Lordlar Kamarası'nda 758 kalıtsal üye, 542 yaşam boyu üye, 26 tane de başpiskopos ve piskopos bulunmaktaydı¹⁴⁴. Yine Lordlar Kamarası'nın ağırlıklı olarak muhafazakâr üyeden oluşması Liberal ve daha sonra da İşçi Partisi hükümetleri için problem oluşturmaktaydı¹⁴⁵. House of Lords Act 1999, esasen kalıtsal üyeliklere ve üyeliklerin kendiliğinden devretmesi sistemine son vermekle birlikte bir sonraki Lordlar Kamarası reformuna dek kalıtsal üyeliklerin sayısını doksan iki ile sınırlandırmıştır¹⁴⁶. Bu şekilde Lordlar Kamarası'nın kalıtsal nitelikteki unsuru büyük ölçüde kırılmıştır¹⁴⁷. Lordlar Kamarası'nın yaşam boyu üyeleri başbakanın tavsiyesi üzerine kraliçe tarafından atanırlar ve Lordlar Kamarası çalışmalarına katılıp katılmamakta bir serbestiye sahiptirler¹⁴⁸. Yine Lordlar Kamarası'nın herhangi bir üyesini azletme ya da uzaklaştırma yetkisi bulunmamaktadır¹⁴⁹.

Lordlar Kamarası tarihsel açıdan aynı zamanda Birleşik Krallık'taki en yüksek mahkeme sıfatını da haizdi. Teşrii ve yargısal faaliyetler arasındaki farklılığı vurgulamak için yargısal fonksiyonlar Law Lords (Yargıç Lordlar)/Lords of Appeal in Ordinary tarafından yerine getirilirdi¹⁵⁰. Yargıç Lordlar, Appellate Jurisdiction Act 1876 ile oluşturulmuş olup bunlar en yüksek dereceli ulusal mahkemede yaşam boyu üye sıfatını haiz lord unvanı

¹⁴³ Heringa, s. 136.

¹⁴⁴ Bkz. House of Lords Act 1999 § 1 (10), House of Lords Act 1999, <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1999/34/contents>, (08.09.2019).

¹⁴⁵ Leyland, s. 128.

¹⁴⁶ Heringa, s. 136; Leyland s. 128; Loveland, s. House of Lords Act 1999 § 1 uyarınca, "Hiç kimse kalıtsal üyelik sonucunda Lordlar Kamarası üyesi olamaz." House of Lords Act 1999 § 2 (2) gereğince ise "90 kişi birinci bölümden muaf olmakla birlikte Earl Marshal pozisyonunda olması veya Lord Great Chamberlain görevini ifa etmesi sebebiyle muaf olanlar bu sınır açısından hesaba katılmazlar."

¹⁴⁷ Leyland, s. 125. Yine The Life Peerage Act 1958 ile kadınların Lordlar Kamarası üyesi olmasının önündeki engel kaldırılmıştır. Leyland, s. 128.

¹⁴⁸ Heringa, ss. 136-137; Barnett, s. 238, 240. Söz gelimi 20 Nisan 2020 itibarıyla Lordlar Kamarası'nda 246 üye Muhafazakâr Parti'yi, 176 üye İşçi Partisi'ni, 91 üye ise Liberal Demokrat Parti'yi desteklemektedir. 183 kişi ise herhangi bir partiyi desteklememekle birlikte yine de Lordlar Kamarası'nda bir grup oluşturan "crossbenchers"a aittir. 49 kişi ise herhangi bir gruba bağlı değildir. Lordlar Kamarası'nın 88 üyesi kalıtsal, 673 üyesi yaşam boyu üyedir. Kalan 26 üye ise başpiskopos ya da piskopos sıfatını haizdir. Yine Lordlar Kamarası'nda 218 üye kadın iken 569 üye erkektir. Bkz. Lords by party, type of peerage and gender, <https://www.parliament.uk/mps-lords-and-offices/lords/composition-of-the-lords/>, (20.04.2020).

¹⁴⁹ Barnett, s. 267.

¹⁵⁰ Heringa, s. 137.

ile görev yaparlardı¹⁵¹. Yine yargıçların da yaşam boyu üye yapılarak Lordlar Kamarası'nda yargıç lord sıfatıyla yer almaları da söz konusu olabilmekteydi¹⁵². Lordlar Kamarası bünyesindeki yargısal komite 12 yargıç lordtan meydana gelmekte olup yine yaşam boyunca Lordlar Kamarası'nda oturma ve oy kullanma haklarına sahip emekli olmuş geri kalan yargıç lordların da mevcudiyeti devam etmekteydi¹⁵³. Anayasal konvansiyon/teamül uyarınca yargıç lordlar kanun tekliflerinin görüşülme safhasına ve siyasi müzakerelere katılamazlardı¹⁵⁴. Bununla birlikte yargı ve yasama fonksiyonlarını daha sert ayırmak adına Constitutional Reform Act 2005 ile Birleşik Krallık'ta münhasır bir yüksek mahkeme kurularak Lordlar Kamarası'nın yargısal işlevi sona ermiştir¹⁵⁵. İlk Birleşik Krallık Yüksek Mahkemesi üyeleri, Lordlar Kamarası'ndan alınarak Yüksek Mahkeme'ye ve ayrı bir binaya nakledilen yargıç lordlardan oluşmuştur¹⁵⁶. Yine 2005 tarihli bahsi geçen kanun ile yürütme organı mensubu Lord Chancellor ve kıdemli yargıçların aynı anda yasama organının üyesi olmalarına izin veren olağandışı kural da terkedilmiştir¹⁵⁷.

Lordlar Kamarası'nın yapısı ile ilgili diğer önemli bir husus da yaşam boyu üyelerin atanmasında başbakanın rolüdür. Lordlar Kamarası üyelerinin atanması başlangıçta hükümdarın inisiyatifinde olmakla birlikte 18. yüzyıldan beri lordların belirlenmesinde etkin unsur başbakandır. Nitekim başbakanın teklif ettiği kişiler, hükümdar tarafından irdelenmeksizin lord olarak atanmaktadır¹⁵⁸. Lordlar Kamarası'na yaşam boyu üye olarak atanacak kişilerin belirlenmesinde hükümdardan ziyade başbakanın etkili olması, üyelerin hükümette olan siyasi partiye yapılan bağışlar ya da yardımlar karşılığında verilmesi tehlikesini de beraberinde getirmektedir¹⁵⁹. Bu husus, Lordlar Kamarası'na atanma usulünün değiştirilmesi gerektiği yönündeki görüşlerin çıkış noktalarından birisini oluşturmaktadır¹⁶⁰. Nitekim 20 Nisan 2020 itibarıyla 787 üyesi bulunan Lordlar Kamarası'nda

¹⁵¹ Leyland, s. 129.

¹⁵² Heringa, s. 137.

¹⁵³ Leyland, s. 129.

¹⁵⁴ Heringa, s. 137; Leyland, s. 129.

¹⁵⁵ Heringa, s. 137; Leyland, s. 129; Loveland, s. 196.

¹⁵⁶ Heringa, s. 137.

¹⁵⁷ Leyland, s. 129.

¹⁵⁸ Leyland, s. 127.

¹⁵⁹ Leyland, s. 137.

¹⁶⁰ Leyland, s. 137.

yaşam boyu üyelerin sayısı her geçen gün artmaktadır¹⁶¹. Her ne kadar üyeleri atama yoluyla belirlense de Lordlar Kamarası geniş ölçüde Avam Kamarası ile benzer yetkilere sahiptir¹⁶². Lordlar Kamarası'nın İngiliz kanun yapım sürecinin asli aktörlerinden birisi olduğu göz önüne alındığında, yapısının atamadan ziyade seçim usulüne dayanması demokrasi ilkesi ve kanun yapım sürecinin demokratikliği açısından da önem taşımaktadır. Bu hususta Parliament Act 1911 ve Parliament Act 1949 ile Avam Kamarası'na Lordlar Kamarası'nı aşarak bir kanun teklifini kraliyet onayına göndermesi imkânı tanınması, Lordlar Kamarası'nın yapısı göz önüne alındığında yasama fonksiyonunun demokratikliğinin sağlanması açısından bir dönüm noktası olmuştur.

B. İNGİLİZ KANUN YAPIM SÜRECİ

1. Genel Olarak

Birleşik Krallık'ta yasama yetkisi Westminster Parlamentosu'ndadır. Bununla birlikte Parlamento tarafından kabul edilen bir metnin kanun teklifinden kanun haline dönüşebilmesi için kraliyet onayı gereklidir. Bundan dolayı Birleşik Krallık'ta teknik olarak kanun yapan organ Parlamento değil Parlamentodaki Kral (King-in-Parliament)¹⁶³ olarak

¹⁶¹ Her ne kadar 1911 yılında Lordlar Kamarası'nın Avam Kamarası tarafından kabul edilen bir kanun teklifi üzerindeki mutlak veto yetkisi elinden alınmış, 1999 yılı itibarıyla Lordlar Kamarası'ndaki kalıtsal üyelerin sayısı önemli ölçüde kırılırsa ve 2005 yılında lordların yargısal işlevleri kaldırılırsa da bu süregelen reformlar Birleşik Krallık Parlamentosu'nun geleneksel soylu meclisinin modern anayasal standartlara uygun hale getirilmesi açısından sönük görünmektedir. Nitekim Lordlar Kamarası merkezli bir anayasal reform üzerindeki tartışmalar Parlamento'nun üst kanadının oluşum şekline ilişkindir. Bu hususta Lordlar Kamarası üyelerinin demokratik olarak seçilmeleri veya Birleşik Krallık içerisindeki bölgeleri temsil etmeleri seçenekleri üzerinde durulmaktadır. Yine Lordlar Kamarası'nın tamamen kaldırılması üzerinde de durulmaktadır. Bununla birlikte lordların İngiliz tarihi ve toplumunda köklü bir yerinin olduğu göz ardı edilemez. Yine Lordlar Kamarası'nın hükümet üzerinde ek bir denetim unsuru olduğu hususu da geniş kabul görmektedir. Bu sebeplerle Lordlar Kamarası'nın tamamen kaldırılması pek de mümkün görünmemektedir. Aslında Lordlar Kamarası'nın yapısına ilişkin bir anayasal reform yakın tarihte önerilmiştir. 2012 yılının Haziran ayında dönemin Liberal Demokrat Partisi'nin lideri ve hükümette Muhafazakâr Parti ile kurulan koalisyonun ortağı Nick Clegg Avam Kamarası'nda House of Lords Reform Bill'i sunmuştur. Birtakım diğer reformların yanında bu kanun teklifi Lordlar Kamarası üyelerinin büyük ölçüde seçimle belirlenmesini öngörmekteydi. İlgili kanun teklifi İngiliz Hükümeti tarafından kabul görmemiş ve Muhafazakâr Parti'nin muhalefeti akabinde 3 Eylül 2012 tarihinde geri çekilmiştir. Heringa, ss. 137-138.

¹⁶² Leyland, s. 125.

¹⁶³ Günümüzdeki haliyle Parlamentodaki Kraliçe (Queen-in-Parliament)
YUHFD Cilt. XV No.2 (2020)

karşımıza çıkmaktadır¹⁶⁴. Burada esasen Kralın, Avam ile Ruhani Lordlar ve Dünyevi Lordların rızası ve tavsiyesine uyarak kanun yapması söz konusudur¹⁶⁵. Başka bir deyişle ancak Kral, Lordlar ve Avam uzlaşırsa bir kanun çıkabilir¹⁶⁶. Bununla birlikte uygulamada hükümdarın, Parlamento tarafından kabul edilen bir kanun teklifine onayını vermektan imtina etmesi söz konusu değildir¹⁶⁷. Nitekim bu ülkede en son hükümdarın Parlamento tarafından kabul edilen bir kanun teklifini veto etmesi 1708 senesinde Kraliçe Anne'in Scottish Militia Bill'i veto etmesi şeklinde gerçekleşmiştir ki bu veto da bakanların tavsiyesi üzerine yapılmıştır¹⁶⁸. İngiliz anayasal düzeninde hükümdarın geleneksel olarak sahip olduğu kanun tekliflerini veto etme yetkisini kullanması söz konusu değildir¹⁶⁹. Bunun sebebi İngiliz kamu hukukunun ağırlıklı anayasal konvansiyonlar/teamüller¹⁷⁰ aracılığı ile düzenlenmesidir¹⁷¹. Bu hususun doğal bir sonucu olarak Birleşik Krallık'ta

¹⁶⁴ Heringa, s. 138; Alder, s. 125.

¹⁶⁵ Heringa, s. 138.

¹⁶⁶ Loveland, s. 28. Bu husus 1688 Devrimi'nin dengeli anayasal yapı içerisinde dengeli bir kanun yapım süreci oluşturma gayesi ile de uyumludur. Loveland, s. 28.

¹⁶⁷ Munro, s. 56; Heringa, s. 138. Aslında bu husus parlamenter monarşi ile yönetilen tüm ülkeler açısından geçerlidir. Ertaş, s. 207.

¹⁶⁸ Munro, s. 35; Leyland, s. 93. 1708 tarihinden itibaren hükümdarın bir kanun tasarısını veto etmeyi düşünmesi 1914 senesinde Kral V. George döneminde Irish Home Rule Bill hakkında söz konusu olmuştur. Bununla birlikte I. Dünya Savaşı'nın patlak vermesi, V. George'un Irish Home Rule Bill için yapacağı olası bir vetonun da önüne geçmiştir. Adam Tomkins, **Public Law**, Oxford University Press, Oxford and New York, 2003, s. 64.

¹⁶⁹ Tomkins, s. 63.

¹⁷⁰ İngiliz Anayasası'nın yazılı olmayan unsuru olan *constitutional conventions* Türkçe'ye anayasal teamüller olarak çevrilmektedir. Yine bu terim Türkçe anayasal örnekler olarak da adlandırılmaktadır. Bu hususta ilgili terim Türkçe'ye anayasal konvansiyonlar olarak da çevrilebilir. Nitekim Gözler'in de belirttiği gibi convention sözcüğünün Türkçe'ye başka şekilde aktarılması karışıklıklara yol açabilir. Nitekim anayasal teamül olarak çevirdiğimizde terimin anayasal örf ve adet şeklinde anlaşılması söz konusu olabilir. Hâlbuki örf ve âdet, hukuk düzeninde yaptırıma bağlanmıştır. Anayasal konvansiyonlara uyulmaması durumunda ise herhangi bir hukuki yaptırım yoktur. Bkz. Kemal Gözler, *Anayasa Normlarının Geçerliliği Sorunu*, Ekin Basım Yayın Dağıtım, Bursa, 1999, s. 239 vd. Cem Eroğul constitutional conventions terimini Türkçe'de anayasal örnekler olarak belirtmektedir. Bkz. Cem Eroğul, **Çağdaş Devlet Düzenleri: İngiltere, Amerika, Fransa, Almanya**, 10. Bası, İmaj Yayınevi, Ankara, 2016, s. 5. Söz gelimi Kraliçe'nin Parlamento tarafından kabul edilen bir kanun teklifini vermektan imtina etmesi durumunda bunun hukuksal bir yaptırımı yoktur. Böyle bir durumun siyasal sonuçları olup monarşinin ülkede sorgulanmasına yol açabilir.

¹⁷¹ Tomkins, s. 63. İngiliz siyasal düzeninde Westminster Parlamentosu'nun gerçek anlamda bir yasama iktidarı olmasını sağlayan 1689 Bill of Rights hükümdarın kanunları ilga etme, kanunların uygulanmasını askıya alma ve kanunların yürütülmesini

etkin olarak kanun yapan organının Westminster Parlamentosu olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz¹⁷². Hemen hemen her durumda Avam Kamarası'nın Lordlar Kamarası'nın onayı olmadan da bir kanun teklifini kraliyet onayına gönderebilme imkânının olduğunu göz önüne aldığımızda İngiliz yasama sürecindeki kilit ve asli rol Avam Kamarası'ndadır¹⁷³. Yine Avam Kamarası'ndaki çoğunluğun desteğini elinde tutarak hükümeti kuran siyasi parti de seçmenleri tarafından onaylanan politikalarını Parlamento nezdinde hayata geçirmektedir¹⁷⁴. Seçim beyannamelerine giren temel siyasa konuları dışında da hükümet ekonominin yönetimi, endüstrinin düzenlenmesi ve terörizmle mücadelede alınacak önlemler gibi güncel konularda kanun teklifleri vermektedir¹⁷⁵.

2. İngiliz Kanun Yapım Süreci Aşamaları

Westminster Parlamentosu'nun yasama yetkisi, İngiliz siyasal düzeninde geçerli olan parlamentonun egemenliği ve yasamanın üstünlüğü ilkeleri karşısında prensip olarak sınırsızdır¹⁷⁶. Parlamento istediği zaman istediği kanunu yapma imkânına sahipken yine dilediğinde istediği kanunu da değiştirebilir ya da kaldırabilir¹⁷⁷. Bunun konu bakımından herhangi bir

Parlamento'nun rızası olmaksızın hukuka aykırı olarak nitelendirmekle birlikte Parlamento tarafından kabul edilen kanun tekliflerinin veto edilmesi ile ilgili herhangi bir hüküm içermemektedir. İngiliz (kodifiye edilmemiş, yumuşak) anayasacılık tarihi açısından diğer bir önemli kanun olan 1701 Act of Settlement açısından da aynı husus geçerli olup bu anayasal kanun da kraliyet onayından imtina edilmesine ilişkin bir hüküm ihtiva etmemektedir. Aslında aksi bir durum, Birleşik Krallık'ta teknik olarak kanun yapan organın Parlamentodaki Kral/Kraliçe olması prensibiyle çelişir. Nitekim İngiliz hükümdarının Parlamento'dan geçen bir metni onaylamaktan imtina etmemesi şeklindeki anayasal prensip bir kanun hükmü ile değil anayasal konvansiyon/teamül ile oluşmuştur. Bkz. Ertuş, ss. 90-91, 206-208; Robert J. Spitzer, **The Presidential Veto - Touchdown of the American Presidency**, State University of New York Press, Albany, 1988, s. 5; D.W. Hayton, **The House of Commons 1690 – 1715**, Cambridge University Press, Cambridge, 2002, s. 381 vd.

¹⁷² Heringa, s. 138.

¹⁷³ Heringa, s. 138.

¹⁷⁴ Leyland, s. 133.

¹⁷⁵ Leyland, s. 133.

¹⁷⁶ Heringa, s. 138; Leyland, s. 47. İngiltere'de parlamentonun egemenliği/üstünlüğü ilkesinin tarihsel gelişimi için bkz. Mustafa Koçak, "İngiltere'de Parlamento ve Parlamentonun Egemenliği Doktrininin Tarihsel Kökleri", **Kocaeli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Sayı: 5, Temmuz 2005, s. 241 vd.

¹⁷⁷ Munro, s. 61; Heringa, s. 138; Barnett, s. 157; Alder, s. 122. Yine parlamentonun egemenliği ilkesi uyarınca, hiçbir organ ya da mercii Parlamento tarafından usulüne uygun olarak yapılan bir kanunun geçerliliğini sorgulama yetkisini haiz değildir. Leyland, s. 49.

sınırı yoktur. Nitekim Birleşik Krallık'ın şekli ve katı bir yazılı anayasası olmadığı için yasama organının kanun yaparken uymakla yükümlü olduğu üstün bir metin bulunmamaktadır. Bu hususun doğal bir sonucu olarak kanunlar, İngiliz normlar hiyerarşisinde en üst basamakta yer alır¹⁷⁸.

İngiliz anayasal düzeninde kanunla düzenlenmemiş alanlar kraliyet imtiyazı (royal prerogative) kapsamındadır¹⁷⁹. Kraliyet imtiyazı kapsamındaki konular kralın otonom nitelikteki takdiri karar alma yetkisine girmekle birlikte uygulamada kral, kraliyet imtiyazlarını kabinesinin tavsiyesi ile kullanılır. Bu şekilde kraliyet imtiyazları, hükümetin inisiyatifinde kullanılabilir ve bir kraliyet imtiyazı sonucunda ortaya çıkabilecek sorumluluk da yine hükümettedir¹⁸⁰. Daha önce kanunla düzenlenmemiş olduğu için kraliyet imtiyazı kapsamında olan bir konuda kanun çıkarsa o alan artık kraliyet imtiyazı dâhilinde olmaz¹⁸¹. Başka bir ifadeyle kanun ile bir konudaki kraliyet imtiyazı kaldırılabilir¹⁸². Nitekim parlamentonun egemenliği ilkesi uyarınca kanun kraliyet imtiyazında üstün gelir¹⁸³. Kamu hizmetinin iç organizasyonu, savaş ilan etme ve barış yapma, uluslararası antlaşma akdetme, bakanların atanması, günümüzde kanunla düzenlenmeyerek kraliyet imtiyazı kapsamında olan önemli konulardandır¹⁸⁴. Amerika Birleşik Devletleri, Almanya, Fransa, Hollanda gibi ülkelerin parlamentolarının aksine Birleşik Krallık Parlamentosu'nun savaş ilan etme yetkisi bulunmamakta olup savaş ilanı İngiliz anayasal düzeninde kraliyet imtiyazı kapsamında kullanılır¹⁸⁵.

¹⁷⁸ Bkz. Ertaş, ss. 93-94, 120-121, 384.

¹⁷⁹ Heringa, s. 138. Kraliyet imtiyazı kapsamındaki yetkiler Taç'ın doğasında bulunan ve common law bünyesinde sahip olduğu yetkiler olup bunların herhangi bir kanunla tanınması söz konusu değildir. Munro, s. 159; Barnett, s. 108; Alder, s. 299.

¹⁸⁰ Heringa, s. 138.

¹⁸¹ Heringa, s. 138.

¹⁸² Munro, s. 169; Barnett, s. 135. Söz gelimi 1689 Bill of Rights kraliyet imtiyazı kapsamında krala ait olan birtakım yetkileri kaldıran kanunlardan birisidir. Munro, s. 169.

¹⁸³ Leyland, s. 88.

¹⁸⁴ Heringa, s. 138. Bkz. Barnett, s. 116-117.

¹⁸⁵ Heringa, s. 140. Bununla birlikte son yıllarda İngiliz hükümetinin, ordunun yurtdışındaki askeri operasyonlarda görev alıp almaması ile ilgili konuları Avam Kamarası'nda sunduğu gözlemlenmektedir. Söz gelimi 2013 yılında başbakan David Cameron'ın, Suriye'de askeri harekât yapılmasına ilişkin Avam Kamarası'nda sunduğu önerge reddedilmiştir. Sonucuna Cameron tarafından riayet edilen bu oylamanın askeri konularda öncelikle Parlamento'nun onayına ya da en azından görüşüne danışılması şeklinde bir anayasal konvansiyonun/teamülün başlangıcına vesile olduğu söylenebilir. Heringa, s. 140.

Birleşik Krallık'ta genel uygulama kabiliyeti olan kanun tekliflerine *kamu teklifi (public bill)* adı verilmektedir¹⁸⁶. Belirli kişiler veya yerler için verilen kanun tekliflerine ise *özel teklif (private bill)* denilmektedir¹⁸⁷. Yine genel uygulama kabiliyeti olmakla birlikte belirli kişileri etkileme vasfını haiz olan teklifler ise *melez teklif (hybrid bill)* olarak adlandırılmaktadır¹⁸⁸. Bunların dışında bir de finansal meselelerden başka konular ihtiva etmeyen *mali teklif (money bill)* vardır¹⁸⁹. Kamu tekliflerinin hem Avam Kamarası'nda hem de Lordlar Kamarası'nda verilmesi mümkün iken anayasal konvansiyon uyarınca mali konulara ilişkin kanun teklifleri sadece Avam Kamarası'nda verilebilir¹⁹⁰. Yani vergilendirme veya kamu harcaması içermeyen herhangi bir konudaki kanun teklifinin Lordlar Kamarası'nda sunulması mümkündür¹⁹¹. Avam Kamarası'nda verilen kanun teklifleri açısından gerek hükümet gerekse de Avam Kamarası üyeleri teklifte bulunabilmekte olup, Avam Kamarası üyeleri tarafından verilen kanun tekliflerine *üye teklifi (private member's bill)* denirken hükümet tarafından verilen kanun tekliflerine ise *hükümet teklifi (government bill)* denilmektedir¹⁹². İngiliz siyasi sisteminin bir sonucu olarak kanun tekliflerinin tamamına yakını bakanlar tarafından yapılmakta ve hükümet tarafından desteklenmektedir¹⁹³. Nitekim bir üye teklifinin hükümetin desteğini arkasına almadığı takdirde kanunlaşması pek de olanaklı değildir¹⁹⁴. Avam Kamarası'nda yapılan bir oylamanın geçerli olabilmesi

¹⁸⁶ Heringa, s. 139; Alder, s. 268.

¹⁸⁷ Alder, s. 270. Nitekim özel tekliflerin konuları çoğunlukla özgül ve yerel niteliktedir. Eroğul, s. 12.

¹⁸⁸ Barnett ss. 288-289. Söz gelimi Manş Tüneli'nin yapımı için verilen kanun teklifi bir melez teklif örneğidir. Nitekim Manş Tüneli'nin yapımı ile Tünel yapım bölgesinde arazi sahibi olan kişilerin mülkiyet hakları, kamulaştırma vesilesiyle etkilenmiştir. Barnett, s. 389.

¹⁸⁹ Barnett, s. 389.

¹⁹⁰ Heringa, s. 139.

¹⁹¹ Alder, s. 273. Nitekim hem mevcut İngiliz anayasal konvansiyonu/teamülü uyarınca hem de hukuki boyutta kamu maliyesinin kontrolü Avam Kamarası'ndadır. Alder, s. 275.

¹⁹² Heringa, s. 139.

¹⁹³ Alder, s. 268. Gerçekten de her ne kadar anayasal veya kurumsal düzlemde kanun yapımında Westminster Parlamentosu veya Avam Kamarası'nın yetkili olduğu söylenebilse de İngiliz siyasi düzeninde Avam Kamarası'nda çoğunluğu elinde bulunduran güçlü bir hükümetin ya da partinin varlığı göz önüne alındığında kanunların içeriği hususunda esas belirleyici etmenin hükümet olduğu görülmektedir. Loveland, s. 132.

¹⁹⁴ Alder, s. 268. Peri Uran, **Yasama İşlevinin Yerine Getirilmesinde Çift Meclis Sistemi ve Türk Siyasal Tarihindeki Yeri**, Yetkin Yayınları, Ankara, 2008, s. 142.

için en az 40 üyenin oy kullanmış olması gereklidir¹⁹⁵. Pek tabii bu sayıya çekimser oylar da dâhildir. Avam Kamarası'nın belirli konular için daha yüksek nisaplar öngörmesinde engel bulunmamaktadır¹⁹⁶. Lordlar Kamarası'nda karar almak içinse en az 30 lordun oylamaya katılması gereklidir¹⁹⁷.

Kanun teklifleri Avam Kamarası ve Lordlar Kamarası'nda sırasıyla iki görüşme, komite, rapor ve üçüncü görüşme olmak üzere beş aşamadan geçer¹⁹⁸: İlk görüşmede kanun teklifinin kısa başlığı okunur ve teklifin basılması için karar alınır. İkinci görüşmede teklifin temel esasları görüşülür. Eğer kanun teklifinin temel esasları üzerinde Avam Kamarası üyeleri arasında bir anlaşmazlık varsa görüşme sonunda değişiklik önergesi verilebilir. Bununla birlikte ikinci görüşme aşamasında her ne kadar kanun teklifinin eleştirilebilmesi mümkünse de bu aşamanın sonunda hükümet açısından kanun teklifinin bir kısmı üzerinde oylama yapılması ve Avam Kamarası'nda çoğunluğu elinde bulunduran hükümetin oylamayı kaybetmesi oldukça uzak bir ihtimaldir. Hatta böyle bir durum hükümete karşı güvensizlik olarak dahi algılanabilir. Nitekim bu aşamada prensip olarak teklifin içeriğine ilişkin herhangi bir değişiklik ya da oylama yapılmaz. Bununla birlikte Avam Kamarası'nın teklifin bir sonraki aşama olan komite aşamasına geçmesi için oylama yapması gerekir. Bu oylamanın olumlu sonuçlanması üzerine teklifin detaylı inceleme ve değişikliklere tabi tutulmasının söz konusu olduğu komite aşamasına geçilir. Kamu teklifi komiteleri 16 ila 50 kişiden oluşmaktadır. Bunun yanında anayasal önemi haiz teklifler (European Communities Bill gibi) tüm meclis bünyesindeki komite tarafından incelenir. Rapor aşamasında ise komite raporları Avam Kamarası'nın tamamı tarafından değerlendirilmekte ve kabul edilmekte olup

¹⁹⁵ Eroğul, s. 11; Alder, s. 266; Alex Carroll, **Constitutional and Administrative Law**, 5th Edition, Pearson, Harlow, 2009, s. 145. Avam Kamarası İçtüzüğü'nün (Standing Order) 41. maddesinin ikinci fıkrası uyarınca oylamaya katılan üye sayısının kırkın altında olduğu anlaşıldığı takdirde müzakere konusu mesele bir sonraki oturuma kadar ertelenir ve diğer meseleye geçilir. Bkz. "Standing Orders", <https://publications.parliament.uk/pa/cm200910/cmstords/2/body.htm#41>, (23.09.2019).

¹⁹⁶ Eroğul, s. 11.

¹⁹⁷ Eroğul, s. 23. Bkz. Kamusal Meselelere İlişkin Lordlar Kamarası İçtüzüğü (The Standing Orders of the House of Lords Relating to Public Business), m. 57, <https://www.parliament.uk/business/publications/house-of-lords-publications/rules-and-guides-for-business/the-standing-orders-of-the-house-of-lords-relating-to-public-business/#jump-link-4>, (23.09.2019).

¹⁹⁸ Heringa, s. 139; Leyland, ss. 134-136. Bkz. "How does a bill become a law?" <https://www.parliament.uk/about/how/laws/passage-bill/>, (23.09.2019).

komite tarafından teklif metni üzerinde bir değişiklik önerisi söz konusu ise bu değişiklikler Avam Kamarası tarafından kabul edilir ya da reddedilir. Bu aşamada gerek bakanlar gerekse de muhalefet değişiklik önergesi verebilir. Rapor aşamasının hemen akabinde ise üçüncü görüşme aşamasına geçilir. Bu aşamada teklif metni son olarak Avam Kamarası'nın genel oturumunda tartışılır ve oylanır¹⁹⁹. Avam Kamarası tarafından kabul edilen kanun teklifleri Lordlar Kamarası'na havale edilmekte olup, teklif bu Meclis'te de büyük ölçüde aynı aşama ve görüşmelerden geçer²⁰⁰. Lordlar Kamarası'nda verilen bir kanun teklifi ise Lordlar Kamarası'nın kabulü üzerine Avam Kamarası'na havale edilir. Parlamento'nun her bir kanadı, kanun teklifi üzerinde diğerinin yapmış olduğu değişikliği görüşmek zorundadır. Eğer bir kanun teklifi üzerinde Avam Kamarası ve Lordlar Kamarası'nın her birinde yapılan değişiklikler sonucunda farklı metinler ortaya çıkmış ise Parlamento'nun her iki kanadı da bir metinde uzlaşmaya varana dek teklif metni tabiri caizse masa tenisi müsabakası sırasındaki top gibi bir meclisten diğerine gidip geri döner²⁰¹. İki meclisin bir metin üzerinde uzlaşmaması durumunda ise çok sık karşılaşılsa da kanun teklifinin düşmesi söz konusu olabilirken Avam Kamarası Parliament Act'i kullanarak Lordlar Kamarası'nın rızası olmaksızın bir sonraki yasama döneminde teklifin geçmesini de sağlayabilir. Bununla birlikte bu yetki Avam Kamarası tarafından çok nadir kullanılmaktadır²⁰². Yine Lordlar Kamarası'nın bir hükümet teklifinin içeriğine müdahil olması sonucunda metnin değişikliğe uğraması da söz konusu olabilmektedir²⁰³.

İngiliz Parlamentosu'nun ilk halinde tek meclisli bir yapıda teşekkül etmesi karşısında Avam ve Lordlar da bir arada oturmaktaydı. Bunların 14. yüzyıldan itibaren ayrı ayrı oturmaları karşısında bir kanun teklifinin geçmesi her iki meclisin de onayını zorunlu kılmıştır. Bu şekilde ortaya çıkan bir kanun teklifinin her iki meclis tarafından da değerlendirilmesi prensibi günümüzde halen geçerliliğini korumaktadır. Bununla birlikte 1911 yılından beri birçok durum açısından teklifin Lordlar Kamarası tarafından kabul edilmesi söz konusu olmasa da metnin kraliyet onayına gönderilmesi mümkün olabilmektedir. Bunun dışında bir meclisin diğer meclisin kanun

¹⁹⁹ Heringa, s. 139.

²⁰⁰ Heringa, s. 139; Leyland, s. 136. Bu hususta Lordlar Kamarası'ndaki komite aşaması farklılık göstermektedir. Nitekim Lordlar Kamarası'ndaki komite aşamasında kanun teklifi tüm meclis tarafından görüşülür. Leyland, ss. 136-137.

²⁰¹ Heringa, s. 139.

²⁰² Leyland, s. 137.

²⁰³ Leyland, s. 138.

teklifine ilişkin yapmış olduğu değişiklik teklifinin, iki meclis uzlaşmaya varıncaya kadar bir meclisten diğerine gidip geri dönmesinin söz konusu olduğu durumda da Avam Kamarası ve Lordlar Kamarası'nın her birinin teklifi kabul etmeleri halinde kanun teklifi onay için kraliçeye gönderilir²⁰⁴.

3. Kanun Yapım Sürecinde Lordlar Kamarası'nın Rolü

Bir kanun teklifinin Parlamento'dan geçerek kraliyet onayına gönderilmesi için prensip olarak her iki meclisin de teklifi kabul etmesi gerekmektedir birlikte, Avam Kamarası'nın ekseriyetinin ya da hükümetin nihayetinde Lordlar Kamarası'nı aşma ve saf dışı bırakma imkânı vardır. Parliament Act 1911 ve Parliament Act 1949, Lordlar Kamarası tarafından kabul edilmeyen bir kanun teklifinin belirli bir zaman zarfından sonra Avam Kamarası aksi yönde bir karar almadıkça kraliyet onayına gönderilmesini hükme bağlamaktadır²⁰⁵. Buna göre Parliament Act 1911 ve Parliament Act 1949 ile Avam Kamarası tarafından kabul edilen kanun teklifleri üzerindeki Lordlar Kamarası'nın mutlak veto yetkisi geciktirici veto yetkisine dönüştürülmüştür²⁰⁶. Özetle, az önce belirttiğimiz 1911 ve 1949 tarihli Parlamento Kanunları (Parliament Acts) uyarınca Avam Kamarası'nda teklif edilen bir kanun teklifi Avam Kamarası'nda ardı ardına iki yasama döneminde kabul edilirse Lordlar Kamarası'nın onayı olmaksızın dahi kraliyet onayına gönderilebilir. Kanun teklifi ardı ardına iki parlamento döneminde²⁰⁷ kabul edilirken ilk yasama dönemindeki ikinci görüşme ile

²⁰⁴ Heringa, s. 140.

²⁰⁵ Heringa, s. 140.

²⁰⁶ Heringa, s. 141. Alder, s. 53. Hemen belirtelim Lordlar 1949 tarihinden beri bu geciktirme yetkisini sınırlı sayıda kullanmıştır. Leyland, s. 126. Government of Ireland Act 1914, Welsh Church Act 1914, War Crimes Act 1991, The European Parliamentary Elections Act 1999, Sexual Offences (Amendment) Act 2000 ve Hunting Act 2004 Parliament Act 1949'daki Lordlar'ın aşılması yöntemi izlenerek kraliyet onayına gönderilmiştir. Barnett, s. 444.

²⁰⁷ Parlamento dönemleri (parliamentary sessions) genellikle Fixed-Term Parliaments Act 2011 ile belirlenen iki genel seçim arası beş yıllık periyodun içerisindeki bir yıllık zaman dilimleridir. Bununla birlikte parlamento dönemi süresinin, parlamento döneminin başlangıç ve bitiş tarihlerini belirten herhangi bir hukuki düzenleme bulunmamaktadır. Nitekim Parlamento döneminin başlaması ve sona ermesi kraliçenin beyanı ile olur. Bu sebeple parlamento döneminin başlangıcı ve bitiş konularında esas inisiyatif başbakandır. Söz gelimi yakın geçmişte Birleşik Krallık'taki parlamento dönemi 21 Haziran 2017 tarihinde Kraliçe Elizabeth'in konuşması ile (State Opening of Parliament) başlamıştır. Dönemin başbakanı Theresa May, Brexit süreci sebebiyle parlamento döneminin iki yıl olacağını açıklamıştır. Nihayetinde 7 Mayıs 2019 tarihi itibarıyla İngiliz siyasal tarihinde İngiliz İç Savaşı döneminden (1642-1651) bu yana en uzun parlamento

ikinci yasama dönemindeki son oylama ve kabul arasında en az bir yıl geçmesi gerekir²⁰⁸. Başka bir deyişle günümüzde Lordlar Kamarası'nın bir kanun teklifini en fazla bir sene geciktirme yetkisi vardır²⁰⁹. Mali konulara ilişkin kanun tekliflerinde ise bu süre farklıdır. Avam Kamarası başkanının değerlendirmesi ile mali kanun teklifi (money bill) sıfatını haiz olan bir teklif sadece maliye ve vergilere ilişkin hükümler içerebilir²¹⁰. Avam Kamarası tarafından kabul edilen mali kanun teklifleri Lordlar Kamarası tarafından bir ay içerisinde onaylanmadığı takdirde kraliyet onayına gönderilir²¹¹. Mahiyeti itibariyle ilk olarak Lordlar Kamarası'nda sunulan bir kanun teklifi Lordlar'ın onayı olmaksızın kraliyet onayına gönderilemez. Yine genel seçimler arasındaki beş yıllık süreyi uzatan bir kanun teklifinin de Lordlar Kamarası'nın onayı olmaksızın kraliyet onayına gönderilmesi mümkün değildir²¹². Bunlar dışındaki kanun teklifleri açısından Lordlar

dönemi başbakan Boris Johnson'ın tavsiyesi neticesinde Kraliçe Elizabeth'in Parlamento'yu tatile sokma kararıyla (prorogation) 10 Eylül 2019 tarihinde sona ermiştir. Bu karar yeni parlamento döneminin 14 Ekim 2019 tarihinde başlamasını öngörmekteydi. Bununla birlikte Birleşik Krallık Yüksek Mahkemesi, Başbakan'ın Kraliçe'ye yapmış olduğu tavsiyenin Parlamento'nun anayasal fonksiyonlarını yerine getirmesini makul bir gerekçe ve dayanak olmadan engellenmesi anlamına geldiğini belirterek Parlamento'nun tatile sokularak yeni parlamento döneminin 14 Ekim'de başlamasına ilişkin kararı hukuka aykırı ve uygulanamaz bulmuştur. Bunun üzerine Avam Kamarası Başkanı John Bercow Parlamento'nun toplanacağını açıklamış ve 24 Ekim'de Parlamento toplanmıştır. Bkz. Edward Hicks, "Is this the longest parliamentary session ever?", **House of Commons Library**, <https://commonslibrary.parliament.uk/parliament-and-elections/parliament/is-this-the-longest-parliamentary-session-ever/>, (18.09.2019); Rowena Mason ve Peter Walker, "MPs to return immediately in wake of supreme court ruling", **The Guardian**, <https://www.theguardian.com/politics/2019/sep/24/bercow-mps-return-urgent-supreme-court-ruling-suspension-parliament>, (24.09.2019); "House of Commons recess dates", <https://www.parliament.uk/about/faqs/house-of-commons/faqs/business-faq-page/recess-dates/>, (18.09.2019); "Prorogation", <https://www.parliament.uk/about/how/occasions/prorogation/>, (18.09.2019); "Parliamentary sessions and sittings", <https://www.parliament.uk/about/how/occasions/calendar/>, (18.09.2019); "Longest UK parliamentary session in history comes to an end", <https://www.thecanary.co/uk/news/2019/09/09/longest-uk-parliamentary-session-in-history-comes-to-an-end/>, (18.09.2019).

²⁰⁸ Heringa, ss. 140-141. Bkz. Parliament Act 1911 § 2/1, Parliament Act 1949 § 2. Parliament Act 1911'in tam metni için bkz. <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/Geo5/1-2/13/contents>, (18.09.2019), Parliament Act 1949'in tam metni için bkz. <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/Geo6/12-13-14/103/introduction>, (18.09.2019).

²⁰⁹ Leyland, s. 127.

²¹⁰ Bkz. Parliament Act 1911 §1/2

²¹¹ Heringa, s. 141. Bkz. Parliament Act 1911 §1/1

²¹² Heringa, s. 141; Leyland, ss. 126-127. Bkz. Parliament Act 1911 §2/1

YUHFD Cilt. XV No.2 (2020)

Kamarası'nın bir kanun teklifinin kanunlaşmasını ve yürürlüğe girmesini engelleme kabiliyeti yoktur.

Parliament Act 1911, birkaç istisna dışında kanun tekliflerinin Lordlar Kamarası'nın onayı olmaksızın en az iki senelik bir zaman diliminde arda ardına üç parlamento dönemi geçtikten sonra kraliyet onayına gönderilmesine olanak tanımıştı. Parliament Act 1911 ile kanun yapımında Avam Kamarası ve Lordlar Kamarası arasındaki ilişkide son sözü Avam Kamarası'nın söylemesi esası benimsenmiştir²¹³. II. Dünya Savaşı akabindeki İşçi Partisi hükümetinin başbakanı Clement Attlee, Lordlar'ın kanun yapımındaki yetkilerini daha da kısmayı önermiştir²¹⁴. Bu şekilde Parliament Act 1911'in bir kısım hükümlerini değiştiren Parliament Act 1949 kabul edilerek yürürlüğe girmiştir. Parliament Act 1949, hâlihazırda Avam Kamarası tarafından kabul edilerek Lordlar Kamarası tarafından kabul edilmeyen bir kanun teklifinin kraliyet onayına gönderilmesi için gerekli olan iki senelik süreyi bir seneye indirmiştir. İlginçtir, Parliament Act 1949, Lordlar Kamarası'nın onayı olmaksızın Parliament Act 1911'in ilgili hükümlerinin işletilmesiyle yürürlüğe girmiştir. Parliament Act 1911 gereğince Parliament Act 1949'in kraliyet onayına gönderilmesi için dönemin hükümeti iki sene beklemiştir²¹⁵. Parliament Act 1949'un yürürlüğe girmesi ile birlikte Lordlar'ın Avam Kamarası'nda kabul edilen bir kanun teklifini geciktirme süresi bir yıla düşmüştür.

Parliament Act 1911 ve Parliament Act 1949 hükümleri ile aşılmamak için Lordlar Kamarası, oluşan konvansiyon/teamül gereği mali kanun tekliflerine karşı çıkmamaktadır²¹⁶. Hatta *Salisbury Convention* isimli bir konvansiyon/teamül gereğince Lordlar Kamarası, hükümetin seçim beyannamesinin uygulanması niteliğinde olan kanun tekliflerinin kabul edilmesini de zorlaştırmamakta veya bloke etmemektedir²¹⁷. Başka bir ifadeyle Lordlar Kamarası hükümetin seçim beyannamesinde taahhüt ettiği hususlara ilişkin kanun tekliflerini ikinci görüşme safhasındaki oylamada reddetmemektedir²¹⁸. Nitekim bu tür kanun tekliflerinin demokratik meşruiyetleri yoğundur²¹⁹. Bunun dışında kalan kanun teklifleri içinse

²¹³ Alder, s. 214.

²¹⁴ Heringa, s. 141.

²¹⁵ Heringa, s. 141; Barnett, s. 444.

²¹⁶ Heringa, s. 142; Alder, s. 267.

²¹⁷ Heringa, s. 142; Leyland, ss. 126, 138; Loveland, ss. 169-170; Alder, s. 267.

²¹⁸ Leyland, s. 125.

²¹⁹ Heringa, s. 142.

Lordlar Kamarası, değişiklik önergesi vermekte veya teklifi reddetmekte özgürdür²²⁰.

4. Kraliyet Onayı

İngiliz anayasal düzeninde Parlamento tarafından kabul edilen bir kanun teklifi, kraliyet onayı (royal assent) sonucunda kanun halini alır²²¹. Kraliyet onayı, kraliyet imtiyazı kapsamında olan bir yetkidir²²². Yukarıda da belirttiğimiz gibi Birleşik Krallık'ta kanunu yapan organ teknik olarak Parlamento değil Parlamentodaki Kraldır. Yani kraliçenin ya da kralın onayı Parlamento'dan geçen bir metnin yürürlüğe girmesinin ötesinde kanun haline dönüşmesi için de gereklidir. Yine İngiliz anayasal düzeninde kanun yapan organın Parlamentodaki Kral olmasının bir yansıması olarak hükümdar, teorik olarak Parlamento'dan geçerek kendisine gelen kanun teklifleri üzerinde mutlak veto yetkisine sahiptir. Bununla birlikte mevcut anayasal konvansiyon/teamül uyarınca kral, kraliyet onayını vermekten imtina edemez²²³. Parlamento tarafından kabul edilerek hükümdarın önüne gelen bir kanun teklifine kraliyet onayı verilmekten imtina edilmesi en son Kraliçe Anne tarafından 1708 senesinde gerçekleşmiştir²²⁴. Nitekim Birleşik Krallık'ta Parlamento'dan geçen bir kanun teklifine kraliyet onayının verilmemesi en azından normal şartlar altında, olağanüstü olmayan dönemler ve çok istisnai olmayan durumlar açısından kabul edilemez görülmektedir²²⁵. Şu husus da unutulmamalıdır ki gerekçesiz veya meşru olmayan bir kraliyet vetosuna tepki olarak kralın tahtını kaybetmesi ve monarşinin kaldırılması çok da hayal edilemez bir olasılık değildir²²⁶.

²²⁰ Heringa, s. 142.

²²¹ Heringa, s. 140; Leyland, s. 93.

²²² Barnett, s. 409.

²²³ Heringa, s. 140; Leyland, s. 93; Alder, s. 47; Barnett, s. 120; Carroll, s. 57.

²²⁴ Heringa, s. 140; Leyland, s. 93.

²²⁵ Heringa, s.140.

²²⁶ Heringa, s. 140. Söz gelimi bir sonraki seçimi kaybetme korkusu içerisindeki hükümetin Avam Kamarası seçimleri arasındaki süreyi uzatan bir kanun teklifi verdiğini ve bu teklifin hem Avam Kamarası hem de Lordlar Kamarası tarafından kabul edildiğini varsayalım. "Anayasaya aykırı" görülen böylesine bir teklifin kraliçe ya da kral tarafından onaylanmaktan imtina edilmesi meşru görülebilir olmakla birlikte böylesine durumlarda dahi kraliyet imtiyazından imtina edilmesinin İngiliz anayasal ilkeleri açısından kabul edilebilirliği tartışmalıdır. Nitekim İngiliz anayasal düzeninde hükümdar şahsi imtiyazlarını Avam Kamarası'nın güvenine dayanan başbakanın tercihleri doğrultusunda kullanır. Bu şekilde kraliçe ya da kralın demokratik denetimi de sağlanır. Bununla birlikte Avam Kamarası'nın güvenini kaybetmiş bir başbakanın varlığı durumunda hükümdarın kraliyet imtiyazı kapsamındaki yetkilerini kullanması konusundaki konvansiyonel sınırlamaların *YUHFD Cilt. XV No.2 (2020)*

SONUÇ

Tarihsel süreçte yasama yetkisini hükümdarın bünyesinden kendi bünyesine aktararak hem kurumsal hem de hukuksal düzeyde gerçek bir yasama iktidarı hüviyetine bürünen ilk modern parlamento Westminster Parlamentosu'dur. Westminster Parlamentosu bu özelliği ile kuvvetler ayrılığı, hukuk devleti, yargı bağımsızlığı gibi anayasal ilkelerin kurumsallaşmasında öncü rol oynamıştır. Yine 1688 Devrimi'nin meyveleri olan parlamentonun egemenliği ilkesi ve parlamenter hükümet sistemi de varlıklarını Westminster Parlamentosu'na borçludur. Nitekim 1688 Devrimi akabinde İngiliz Parlamentosu etrafında şekillenen anayasal monarşi rejimi veya Westminster modeli parlamenter hükümet sisteminin izlerini 18. yüzyılın sonlarında ve 19. yüzyılın başlarında Polonya-Litvanya Birliği, Fransa, Norveç, Hollanda, Belçika gibi Kıta Avrupası ülkelerinde meydana gelen anayasacılık hareketleri ve bunların ürünü olan anayasalarda görmek mümkündür.

Kökenini karma yönetim teorisinden alan Westminster Parlamentosu bünyesinde soyluları, ruhbanı, avamı ve kralı bir araya getiren bir yapıda teşekkül etmiştir. 1688 Devrimi sonrası Britanya, merkezinde Parlamento'nun olduğu karma yönetim teorisi ile kuvvetler ayrılığı ilkesinin harmanlanmasına ev sahipliği yapmıştır. Sınırlı iktidarın tesisi ve yönetimin hesap verebilir niteliğe bürünmesinde başlarda Avam Kamarası ve Lordlar Kamarası birbirine denk roller paylaşmış olsalar da 19. yüzyıldan başlayarak demokrasi ilkesinin güçlenmesi ve oy hakkının genişlemesiyle Parlamento içerisindeki baskın kanat, Avam Kamarası haline gelmiştir. Nitekim Representation of the People Act of 1832, Representation of the People Act 1918 ve Representation of the People (Equal Franchise) Act 1928 ile İngiliz nüfusunun büyük bir kısmı oy hakkına sahip olmuş ve Avam Kamarası'nın temsil kabiliyeti önemli ölçüde artmıştır. Parliament Act 1911 ve Parliament Act 1949 ile kanun yapımında Parlamento'nun demokratik kanadı olan Avam Kamarası'nın üstünlüğü kurumsal ve hukuksal güvenceye kavuşmuştur. Bununla birlikte günümüz Westminster Parlamentosu'nu hem İngiliz siyasal geleneklerine hem de modern anayasal ve demokratik prensiplere aynı anda riayet edilen bir yapı olarak belirtebiliriz. Her ne kadar günümüze uzanan süreçte fonksiyonel ve kurumsal düzlemde değişimlere uğrayarak Avam Kamarası'nın gölgesinde kalmış olsa da Lordlar Kamarası, İngiliz yönetiminin geleneksel bir kanadı

mahiyeti konusu ise muğlaktır. Hemen belirtelim İngiliz anayasal düzeninde bu nitelikte kanun tekliflerinin görülmesi pek olası değildir. Loveland, ss. 277-278.

ile önemli bir denetim ve karşı denge unsuru olarak görülmektedir. Nitekim Lordlar Kamarası'nın tamamen kaldırılması uzak bir ihtimal olarak görülmekte olup daha çok bu meclis üzerinde reform tartışmaları süregelmektedir. Bu açıdan kalıtsal lordların sayısını bir hayli azaltan House of Lords Act 1999 önemli bir anayasal reformdur. Gelecekte Lordlar Kamarası'nın yapısı ile ilgili yeni anayasal reformların, en azından kanun tekliflerinin söz konusu olması ise şaşırtıcı olmayacaktır.

Günümüz İngiliz siyasi düzeninde hükümdar politik karar alma sürecindeki etkisini tamamen kaybetmiştir. Şanlı Devrim'den günümüze dek gelen süreçte hükümdarın sahip olduğu kraliyet imtiyazının kapsamı çıkarılan kanunlar ile daraltılmıştır. Kaldı ki kraliyet imtiyazı kapsamındaki yetkilerini hükümdar ancak başbakan veya ilgili bakanın tavsiyesi ve karşı imzasıyla kullanabilmektedir. Yine de hükümdar devletin başı sıfatıyla şekli açıdan yasama, yürütme ve yargı organları nezdinde varlığını devam ettirmektedir. Söz gelimi her ne kadar iç ve dış politikanın kontrolü başbakan ve kabinesinde olsa da hükümet teknik olarak kraliçenin hükümetidir. Yine kraliçe anayasal konvansiyon/teamül gereğince Parlamento tarafından kabul edilen bir kanun teklifine kraliyet onayını vermekten imtina edemez ise de kanunu yapan organ teknik olarak Parlamentodaki Kraliçe olarak karşımıza çıkmaktadır. Her ne kadar yargıçların seçiminde kraliçenin herhangi bir etkisi olmasa da yargıçların atanma süreci kraliçenin imzası ile tamamlanmaktadır. Belirttiğimiz bu hususlar anayasal ve demokratik ilkeler çerçevesinde İngiliz siyasi geleneğine bağlılığın bir sonucudur. Avam Kamarası ise Westminster Parlamentosu'nun halkı temsil eden kanadı ve kabineye hayat veren meclis olarak İngiliz siyasetinin asli kurumsal organıdır.

Kodifiye edilmiş yazılı ve katı bir anayasası olmamasına rağmen sınırlı/anayasal devletin kurumsallaşmasının ilk modern örneği olan Birleşik Krallık, hem kendi ülkesinde hem de dünya çapında bıraktığı anayasal etkileri parlamentosuna borçludur. Günümüzde azımsanmayacak sayıdaki üniter yapıdaki siyasi düzenin çift meclisli yasama organına yer verdiğini, anayasal devletlerin birçoğunun ise parlamenter hükümet sistemi veya bu sistemden türeyen sistemleri benimsediğini gözlemlediğimizde Westminster Parlamentosu'nun bıraktığı anayasal ve kurumsal etki veya öncü niteliği daha net gözlemlenebilmektedir. İngiliz anayasal düzeninin şekli ve katı bir yazılı anayasaya sahip olmamasının da başlıca sebebi Westminster Parlamentosu'dur. Yine Avam Kamarası seçim sistemi, Lordlar Kamarası'nın yapısı gibi konularda Westminster Parlamentosu üzerindeki reform talepleri devam etmektedir. Bu açıdan kendisine özgü veya ilk

örneği kendisi olan anayasal ilke ve kurumlara ev sahipliği yapan İngiliz anayasal düzeninin merkezindeki Westminster Parlamentosu ile ilgili yapılması muhtemel anayasal reformlar oldukça merak edilmektedir.

KAYNAKÇA

I. KİTAPLAR VE MAKALELER

- Akad, Mehmet, Bihterin Vural Dinçkol ve Nihat Bulut. **Genel Kamu Hukuku**, Der Yayınları, 13. Basım, İstanbul, 2017.
- Alder, John. **General Principles of Constitutional and Administrative Law**, 4th Edition, Palgrave Macmillan, Bristol, 2002.
- Arslan, Zühtü. **Anayasa Teorisi**, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2008.
- Apostolova, Vyara ve Diğerleri. **General Election 2017: results and analysis**, 2nd Edition, House of Commons Library, 2019, <https://researchbriefings.parliament.uk/ResearchBriefing/Summary/CBP-7979#fullreport>, (19.09.2019).
- Baranger, Denis ve Christina Murray. “Systems of Government”, **Routledge Handbook of Constitutional Law**, (Ed. Mark Tushnet, Thomas Fleiner and Cheryl Saunders), London and New York, 2013, ss. 73-84.
- Barnett, Hilaire. **Constitutional & Administrative Law**, 8th Edition, Routledge, London and New York, 2011.
- Bellamy, Richard. “The Political Form of the Constitution: Separation of Powers, Rights and Representative Democracy”, **The Rule of Law and Separation of Powers**, (Ed. Richard Bellamy), Ashgate/Darmouth, Hants and Burlington, 2005, ss. 253-274.
- Besselink, Leonard F.M. **Constitutional Law of the Netherlands**, Ars Aequi Libri, Nijmegen, 2004.
- Boyce, Peter. “Magna Carta and the Parliament”, **The Western Australian Jurist**, Vol. 6, 2015, https://www.murdoch.edu.au/School-of-Law/_document/WA-jurist-documents/2015-Vol-6/Boyce---Magna-Carta-and-the-Parliament.pdf, (11.04.2020).
- Brand, Paul. “Development of Parliament: 1215 – 1307”, **A Short History of Parliament**, Ed. Clyve Jones, The Boydell Press, Woodbridge, 2012.
- Brzezinski, Mark F. “Constitutional Heritage and Renewal: The Case of Poland”, **Virginia Law Review**, Vol. 77, No. 1 (Feb., 1991), https://www.jstor.org/stable/pdf/1073115.pdf?_=1466013323744, (18.04.2020)
- Carroll, Alex. **Constitutional and Administrative Law**, 5th Edition, Pearson, Harlow, 2009.

- Carpanter, David. “Magna Carta and the Development of Parliament”, **Magna Carta & Parliament**, Ed. David Carpanter & David Prior, Houses of Parliament Parliamentary Archives, 2015.
- Censer, R. Jack ve Lynn Hunt. **Liberty, Equality, Fraternity: Exploring The French Revolution**, The Pennsylvania University Press, Canada, 2008.
- Dickovick, Tyler J. ve Jonathan Eastwood, **Comparative Politics: Integrating Theories, Methods, and Cases**, 2nd Edition, Oxford University Press, New York and Oxford, 2016.
- Eroğul, Cem. **Çağdaş Devlet Düzenleri: İngiltere, Amerika, Fransa, Almanya**, 10. Bası, İmaj Yayınevi, Ankara, 2016.
- Ertaş, Türker. **Kuvvetler Ayrılığı İlkesi Bağlamında Yasama, Yürütme ve Yargı Organları Arasındaki Modern İlişkiler**, 2. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2019.
- Esen, Bülent Nuri. **Anayasa Hukuku: Genel Esaslar**, Ayyıldız Matbaası, Ankara, 1970.
- Friedrich, Carl J. **Sınırlı Devlet**, Çev. Mehmet Turhan, Gündoğan Yayınları, İstanbul, 1999.
- Fukuyama, Francis. **The Origins of Political Order: From Prehuman Times to the French Revolution**, Profile Books, London, 2012.
- Gönenç, Levent. **Siyasi İktidarın Denetlenmesi – Dengelenmesi ve Yargı**, 2. Baskı, Adalet Yayınevi, Ankara, 2015.
- Göze, Ayferi. **Siyasal Düşünceler ve Yönetimler**, 12. Bası, Beta Yayıncılık, İstanbul, 2009.
- Gözler, Kemal. **Anayasa Hukukunun Genel Teorisi**, Cilt I, Ekin Basım Yayın Dağıtım, Bursa, 2011.
- Gözler, Kemal. **Anayasa Normlarının Geçerliliği Sorunu**, Ekin Basım Yayın Dağıtım, Bursa, 1999.
- Griffith Jones, Robin. “Magna Carta: 1215 – 2015”, **London’s Temple and the Road to Rule of Law**, <http://www.templechurch.com/wp-content/uploads/2015/06/magna-carta.pdf>, (11.04.2020).
- Hayton, D.W. **The House of Commons 1690 – 1715**, Cambridge University Press, Cambridge, 2002.
- Heringa, Aalt Willem. **Constitutions Compared: An Introduction to Comparative Constitutional Law**, 4th Edition, Intersentia, Cambridge, Antwerp and Portland, 2016.
- Hicks, Edward. “Is this the longest parliamentary session ever?”, **House of Commons Library**, <https://commonslibrary.parliament.uk/parliament->

- and-elections/parliament/is-this-the-longest-parliamentary-session-ever/, (18.09.2019).
- Jones, George. **The Power of the Prime Minister**, The Constitution Society, London, 2016.
- Jowett, Benjamin. **The Politics of Aristotle**, Book IV, Clarendon Press, Oxford, 1885.
- Koçak, Mustafa. “İngiltere’de Parlamento ve Parlamentonun Egemenliği Doktrininin Tarihsel Kökleri”, **Kocaeli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Sayı: 5, Temmuz 2005.
- Kutlu, Mustafa. **Kuvvetler Ayrılığı, Temelleri – Gelişimi, Hukuk Devletin Kökenleri**, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2001.
- Lewis-Jones, Janet. **Reforming the Lords: The Role of the Bishops**, June 1999, https://www.ucl.ac.uk/___constitution-unit/sites/constitution-unit/files/41.pdf, (08.09.2019).
- Leyland, Peter. **The Constitution of United Kingdom - A Contextual Analysis**, 2nd Edition, Hart Publishing, Oxford, Portland and Oregon, 2012.
- Little, Patrick. “Monarchy to protectorate: re-drafting the Humble Petition and Advice, March - June 1657”, **Historical Research**, Vol. 79, No. 203, February 2006, ss. 144-149, <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1468-2281.2005.00332.x/pdf>, (17.04.2020),
- Locke, John. **Second Treatise of Government**, (Ed. Jonathan Bennett), 2008, <http://www.earlymoderntexts.com/assets/pdfs/locke1689a.pdf>, (10.07.2019).
- Magill, M. Elizabeth: “The Real Separation in Separation of Powers Law”, **Virginia Law Review**, Vol. 86, No. 6, (September 2000), ss. 1127-1198, <http://www.jstor.org.ezproxy.ub.unimaas.nl/stable/pdf/1073943.pdf>, (10.04.2020),
- Martinez, Jenny S., “Horizontal Structuring”, **The Oxford Handbook of Comparative Constitutional Law**, (Ed. Michel Rosenfeld and Andras Sajó), Oxford University Press, Oxford, 2012.
- Mason, Rowena ve Peter Walker. “MPs to return immediately in wake of supreme court ruling”, **The Guardian**, <https://www.theguardian.com/politics/2019/sep/24/bercow-mps-return-urgent-supreme-court-ruling-suspension-parliament>, (24.09.2019).
- Miller, John. **The Glorious Revolution**, 2nd Edition, Addison Wesley Longman Limited, New York, 1997.

- Montesquieu, Baron de Secondat Charles. **The Spirit of Laws** (1748), İngilizce'ye çeviren: Thomas Nugent (1752), Batoche Books, Kitchener, 2001.
- Munro, Colin R. **Studies in Constitutional Law**, Butterworths, London, 1987.
- Norton, Philip (Professor the Lord Norton of Louth). "The Westminster Parliamentary System", **The Westminster System: 58th Seminar on Parliamentary Practice and Procedures at Westminster – Summary Report of Discussion Sessions**, Commonwealth Parliamentary Association, s. 3, <https://www.parliament.uk/documents/CPA/Publications-Reports/58th-Seminar-on-Parliamentary-Practice-and-Procedures-at-Westminster-Summary.pdf>, (01.09.2019).
- Redvaldsen, David. "Great Britain and the Norwegian constitution of 1814", **Parliaments, Estates and Representation**, Routledge, 2014, ss. 182-202. <https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/02606755.2014.946828?needAccess=true>, (18.04.2020).
- Özbudun, Ergun. **Türk Anayasa Hukuku**, 17. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara, 2017.
- Özbudun, Ergun. **Anayasalcılık ve Demokrasi**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2015.
- Polybius. **The Histories**, (Çev. W. R. Paton), Vol. III, Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, 1979.
- Sajó, András. **Limiting Government: An Introduction to Constitutionalism**, Central European University Press, Budapest, 1999.
- Sartori, Giovanni. "Constitutionalism: A Preliminary Discussion", **American Political Science Review**, Vol. 56, No. 4, December 1962, <http://www.jstor.org/stable/1952788>, (03.07.2019).
- Shepp, Jonah. "Boris Johnson Finally Gets a Brexit Win — Followed by a Huge Setback", **New York Magazine**, 23.10.2019, <https://nymag.com/intelligencer/2019/10/parliament-back-boris-johnson-brexit-deal-rejects-timetable.html>, (18.04.2020).
- Spitzer, Robert J. **The Presidential Veto - Touchdown of the American Presidency**, State University of New York Press, Albany, 1988.
- Takahashi, Kazuyuki. "Contemporary Democracy in a Parliamentary System", **Law and Contemporary Problems**, Vol. 53, No. 1, The Constitution of Japan: The Fifth Decade: [Part 1] (Winter, 1990), ss. 105-122, <http://www.jstor.org/stable>

/pdf/1191830.pdf?refreqid=excelsior%3A9721ea05826d139edf494f6582eac5fc, (02.04.2020)

Teziç, Erdoğan. **Anayasa Hukuku**, 21. Bası, Beta Yayıncılık, İstanbul, 2017.

Tomkins, Adam. **Public Law**, Oxford University Press, Oxford and New York, 2003.

Turhan, Mehmet. **Anayasal Devlet**, 4. Bası, Naturel Yayıncılık, Ankara, 2005.

Tushnet, Mark. **The Constitution of the United States - A Contextual Analysis**, 2nd Edition, Hart Publishing, Oxford and Portland, Oregon, 2015.

Uran, Peri. **Yasama İşlevinin Yerine Getirilmesinde Çift Meclis Sistemi ve Türk Siyasal Tarihindeki Yeri**, Yetkin Yayınları, Ankara, 2008.

Uygun, Oktay. **Devlet Teorisi**, XII Levha Yayıncılık, İstanbul, 2014, s. 138.

Vile, John R. **A Companion to the United States Constitution and Its Amendments**, 5th Edition, Praeger, Santa Barbara, California, Denver, Colorado, Oxford, England, 2010

Vile, M. J. C. **Constitutionalism and the Separation of Powers**, 2nd Edition, Liberty Fund, Indianapolis, 1998.

Whyte, Frederick. “Mother of Parliaments”, **Parliamentary Affairs**, Volume I, Issue 2, Spring 1948, <https://doi.org/10.1093/oxfordjournals.pa.a052965>, (01.09.2019).

Wijffels, Alain. “The French-Dutch Heritage of the Belgian Constitution of 1830”, **Journal of Constitutional History (Giornale di Storia Costituzionale)**, No. 19, 2010, http://www.storiacostituzionale.it/doc_19/Wijffels_GSC19.pdf, (18.04.2020), ss. 125-140.

Wormouth, Francis D. “The Origins Of Modern Constitutionalism The Humble Petition and Advice”, <http://www.humanitiesweb.org/spa/slc/ID/1837/o/blank>, (17.04.2020).

II. DİĞER KAYNAKLAR

“1997 General election results summary”, <http://www.ukpolitical.info/1997.htm>, (19.09.2019).

“Boris Johnson fails in third attempt to call early general election”, *The Guardian*, <https://www.theguardian.com/politics/2019/oct/28/boris-johnson-third-attempt-general-election-fails>, (18.04.2020).

“Brexit deal: How did my MP vote on the Withdrawal Agreement Bill?”, *BBC News*, <https://www.bbc.com/news/uk-politics-50145265>, (18.04.2020).

- “British Parliament”, **History**, <https://www.history.com/topics/british-history/british-parliament>, (11.04.2020).
- Declaration of the Rights of Man – 1789, http://avalon.law.yale.edu/18th_century/rightsof.asp, (17.04.2020).
- “General Election 2017: full results and analysis”, House of Commons Library, <https://researchbriefings.parliament.uk/ResearchBriefing/Summary/CBP-7979>, (19.09.2019).
- House of Commons recess dates”, <https://www.parliament.uk/about/faqs/house-of-commons-faqs/business-faq-page/recess-dates/>, (18.09.2019).
- “How does a bill become a law?” <https://www.parliament.uk/about/how/laws/passage-bill/>, (23.09.2019).
- “Is this the longest parliamentary session ever?”, House of Commons Library, <https://commonslibrary.parliament.uk/parliament-and-elections/parliament/is-this-the-longest-parliamentary-session-ever/>, (18.09.2019).
- “Longest UK parliamentary session in history comes to an end”, <https://www.thecanary.co/uk/news/2019/09/09/longest-uk-parliamentary-session-in-history-comes-to-an-end/>, (18.09.2019).
- “Magna Carta (1215) to Henry IV (1399)”, Birth of the English Parliament, <https://www.parliament.uk/about/living-heritage/evolutionofparliament/originsofparliament/birthofparliament/keydates/1215to1399/>, (11.04.2020).
- “Parliamentary sessions and sittings”, <https://www.parliament.uk/about/how/occasions/calendar/>, (18.09.2019)
- “Prorogation”, <https://www.parliament.uk/about/how/occasions/prorogation/>, (18.09.2019)
- “The Contents of Magna Carta”, **Birth of English Government**, <https://www.parliament.uk/about/living-heritage/evolutionofparliament/originsofparliament/birthofparliament/overview/magnacarta/magnacartaclauses/>, (11.04.2020).
- “The First English Civil War”, Northamptonshire County Council, <https://www.northamptonshireheritage.co.uk/learn/historical-events-and-movements/Pages/the-first-english-civil-war.aspx>, (16.04.2020).
- “The Story of Parliament”, Houses of the Parliament, <https://www.parliament.uk/documents/commons-information-office/Publications-2015/THE-STORY-OF-PARLIAMENT-web.pdf>, (16.04.2020).

UK results: Conservatives win majority, BBC News,
<https://www.bbc.com/news/election/2019/results>, (18.04.2020).
“UK set for 12 December general election after MPs' vote”, BBC News,
29.10.2019, <https://www.bbc.com/news/uk-politics-50229318>,
(18.04.2020).